

01. අනිච්චානුපස්සනාව

නාම-රූප සංස්කාරයන් ඒවායේ ස්වභාව ලක්ෂණ වශයෙන් ප්‍රත්‍යක්ෂව දැනගැනීම සඳහාම, ඒවායේ අනිච්චතාව දැකගත හැකිවන්නේයැයි යන අදහසින්, අනිත්‍ය අනුව භාවනා කරන ක්‍රමය අනිච්චානුපස්සනා ඥාණය නම් වේ.

ඒ අතර ද්වාර හයෙහි ඇතිවෙමින්-නැතිවෙමින් පවතින්නා වූ ස්කන්ධ පඤ්චකය සහ නාම-රූප ධර්මයන් යන මේවා ඇතිවීම්- පැවතීම්- නැතිවීම් ලක්ෂණ සහිත නිසා අනිත්‍ය ධර්ම නම් වෙත්. වෙනත් ආකාරයකට දක්වන්නේ නම් ඇතිවූ සැනින් නැතිවී යන හෙයින්, නිතර වියෝවීම- දුරුවීම සිදුවෙමින් පවතින හෙයින් අනිත්‍ය ධර්මයකි. මේ ඇතිවන- දිරන- නැතිවන ස්වභාවය මෙනෙහි කොට වටහාගත යුත්තක් බැවින් ලක්ෂණය නම් වේ. මේ ලක්ෂණය ඇතිවීමත් හා සමඟම නැතිවී යන බැවින්, විනාශ වී යන බැවින් අනිත්‍ය ලක්ෂණය නම් වේ. එසේ මෙනෙහි කොට භාවනා කිරීමෙන් එම අනිත්‍ය ලක්ෂණය මතුකර ගෙන අනිත්‍යයැයි දිගට මනසිකාරය පැවැත්විය යුතු ඥාණයට අනිච්චානුපස්සනාව යැයි කියනු ලැබේ.

අනිච්චන්ති බන්ධ පඤ්චකං කසමා? උප්පාදවයඤ්ඤාථත්ත භාවෙන භුක්වා අභාවතොවා උප්පාදවයඤ්ඤාථත්තං අනිච්ච ලක්ඛණං භුක්වා අභාව සංඛාතො වා ආකාර විකාරො.

[වි. මා. 472]

අනිත්‍යය නම් ස්කන්ධ පඤ්චකයයි- කුමක් හෙයින්ද යත්: විනාශය අත්‍යතාත්වය යන ස්වභාව සහිතව ඇතිව නැතිව යන හෙයින් හෝ මෙයාකාර විකාර ස්වභාවය හෝ අනිත්‍ය ලක්ෂණයයි.

අනිච්ඡානි තෙසංයෙව උප්පාදවය ඤාප්තං හුත්වා අභාවො වාඤ්ඤිකත්තානං එතෙනෙවාකාරෙන අධ්‍යතවා ඛණ්භංගෙන හෙදොති අතෙථා. අනිච්චානුපස්සනාති තස්සා අනිච්ඡාය වසෙන අනිච්ඡානි අනුපස්සනා. [වි මා 214]

අනිච්ඡානි	- 'අනිච්ඡා' යනු
තෙසංයෙව	- එම පඤ්චස්කන්ධයන්ගේ ම
උප්පාදවයඤාප්තං	- උත්පාද-වය, අඤ්ඤාත්වය
වා	- එසේ නොමැති නම්
හුත්වා අභාවො	- ඇතිවී වහා නැතිවී යෑම
වා නිඛිකත්තානං	- හෝ ඇති වූ දෙයක්
එතෙනෙවාකාරෙන	- එම ආකාරයෙන් ම
අධ්‍යතවා	- නොපිහිටා
ඛණ්භංගෙන	- ක්ෂණ මාත්‍ර ලෙස බිඳීමෙන්
හෙදො	- බිඳීම යැ
ඉති අතෙථා	- මෙම අර්ථය
අනිච්චානුපස්සනාති	- "අනිච්චානුපස්සනා" යි
තස්සා අනිච්ඡාය වසෙන	- පඤ්චස්කන්ධය අනිත්‍යය වශයෙන්
අනිච්ඡානි අනුපස්සනා	- අනිච්චං යැයි නැවත නුවණින් සලකා බලයි.

දක්වන ලද අනිත්‍ය ලක්ෂණ දෙක තුළින් හුත්වා අභාව- පහළ වී අභාවප්‍රාප්ත වීම නම් වූ ඇතිවූ සැනින් නැතිවී යෑම යැයි කියන දෙවැනි ලක්ෂණය මතු භංගඤාණ ආදී ස්ථානයන්හි විශේෂයෙන් විස්තර වන නිසා වඩා උතුම් කොට සැලකේ. එම ලක්ෂණය හොඳින් දැක දැන ගත්තේ නම් අනිච්චානුපස්සනා ඤාණය වඩාත් තහවුරු වේ. එම නිසා ටිකාවෙහි එය මෙසේ සටහන් කොට ඇත.

හුත්වා අභාවයේනාති ඉදං ඉතරෙසං චතුන්නං ආකාරානං
සංගහනකතා විසුං වුත්තං [මූල ටිකා (බු.) 2/37]

ඉතරෙසං = 'හුත්වා අභාව' යන්නෙන් පරිබාහිර වූ
චතුන්නං ආකාරානං = කියන ලද හතරාකාරයන්ගෙන්
සංගහනකතා = සියල්ල එකටම සංග්‍රහ කොට දැක්විය හැකි
නිසා
හුත්වා අභාවයේනාති ඉදං = හුත්වා අභාවයේනාති යන මේ කථාව
විසුං වුත්තං = අට්ඨ කථාවාර්යයන් විසින් මෙසේ විශේෂ
කොට කියන ලදී.

සාමාන්‍ය අර්ථය

මෙම සම්මෝහ විනෝදනී අට්ඨ කථාවෙහි ඇතිව නැතිව යෑම අනුව අනිත්‍යයැයි දක්වා අනෙකුත් හේතු කරුණු හතරක් ගෙනහැර පාමින් අනිත්‍යතාවය පෙන්වා දෙයි. මෙලෙස හේතු වශයෙන් කරුණු පහක් වෙන වෙනම නොදක්වා එකම හේතුව වශයෙන් 'හුත්වා අභාවයේන' යැයි පමණක් ගෙනහැර දක්වන අට්ඨ කථාවාර්යයන්ගේ අදහස නැතහොත් කරුණු දැක්වීම මෙසේය.

විපස්සනා යෝගී තෙමේ 'හුත්වා අභාව' යන්නෙන් දැක්වෙන ඇතිවී වහා නැතිවී යන ස්වභාවය අනුව අනිත්‍යයැයි කීම නම් වූ විනාශය, අන්‍යතාත්වය ඇස්පනා පිට දෑක දෑනගෙන එම මෙනෙහි කළ නාම-රූප එසේම;

- 01 උප්පාදවයවනතා = ඉපිද බිඳී යන ස්වභාවය අනුවත්,
- 02 විපරිණාම = මුල් ස්වභාවයෙන් නොසිට වෙනස් තත්ත්වයකට වෙනස්වන පෙරළෙන බව අනුවත්,
- 03 තාවකාලික = එකම හුදු චිත්තක්ෂණයකට සීමාවන තාවකාලික බව අනුවත්,
- 04 නිච්ච පටිකෙඛප = නිත්‍ය බව ප්‍රතික්ෂේප කරන බව කියාපාන සුළු නිසාත්

යන අතිරේක කාරණා හතර අනුව තවදුරටත් වටහා ගන්නා නිසාය. කරුණු එසේ හෙයින් 'හුතවා අභාව' යන්නෙන් දැක්වෙන ඇතිවී වහා නැතිවී යන ස්වභාවය නම් වූ අනිත්‍ය ලක්ෂණය අනෙකුත් ඉහත දැක්වූ ලක්ෂණ සියල්ලෙහි පිළු කිරීමක් ලෙසට මෙහි දක්වයි.

මෙම කාරණා අනුව මෙම විවිධ ලක්ෂණ එකිනෙකින් වෙන්කොට දැක්වීම පිණිස අවධි කථාවාර්යයන් විසින් මෙසේ පහකට බෙදා කියන ලද්දේ සිතට ගත යුතු.

කිඤ්චාපි උපාදාදි තිවිධමපි සංඛත ලක්කණතාය අනිච්ච ලක්කණං තථාපි ජාති ජරාදිසු න දිට්ඨාසු තථා අනිච්ච ලක්කණං පාකටං හුතවා උපට්ඨාති යථා වයලක්කණෙහි ආහ 'භංගො නාම අනිච්චතාය පරමා කොඨිති'

[මහා විකා (බු) 2/330]

උපාදාදි	=	උත්පාදය මුල් කොට ඇති
තිවිධමපි	=	උත්පාද ධීනි භංග යන මේ තුන ද
සංඛත ලක්කණතාය	=	සංඛත ධර්මයන්ගේ ලක්ෂණ වන බැවින්
අනිච්ච ලක්කණං	=	අනිත්‍ය ලක්ෂණයන් ම වන බව
කිඤ්චාපි හොති	=	එක අතකින් සත්‍යය වේ
තථාපි	=	එසේම
යථා	=	එම උත්පාද- ධීනි- භංග යන මේ තුන පමණක් අනිත්‍ය ලක්ෂණය යන්න සත්‍යය නමුත්
වය ලක්කණෙහි	=	වය ක්ෂණයෙහි අනිත්‍යය ලක්ෂණය වඩා ප්‍රකටව පැහැත්තා සේ
දිට්ඨාසු	=	දකින ලද
ජාති ජරාදිසු	=	උත්පාදය ජරාව ආදියෙහි
අනිච්ච ලක්කණං	=	අනිත්‍ය ලක්ෂණය

න තථා පාකටං භුතවා

උපධ්‍යානි

= යම්සේ කි පරිදි ප්‍රකටව නොපැනේද

ඉති

= එම හේතුවෙන්

භංගො නාම අනිච්ඡතාය

පරමා කොධීති

= බිඳීම නම් අනිත්‍යතාවයේ උත්කෘෂ්ටම
කෙළවර යැයි

ආහ

= අට්ඨ කථාවාර්‍යයෝ කියති.

සාමාන්‍ය අර්ථය

හේතු ධර්ම රාශියකගේ සමවායෙන් පෙන්නුම් කරන ස්වභාවයට සංස්කාර ධර්ම යැයි කියනු ලැබේ. ඇති තාක් මෙම සංඛත සියල්ල උප්පාද-ධීති-භංග යන ධර්මතාවයට යටත් වන්නේය. මෙලෙස ජාති-ජරා-මරණ යැයිද කිවහැකි එම උප්පාද-ධීති-භංග ලක්ෂණ තුන සංඛත භාවය හුවා දක්වන බැවින් සංඛත ලක්ෂණ යැයි කියනු ලැබේ. අනිත්‍යය=වෙනස්වන බව යැයි කියන තැනදී ද දැනවන්නේ මෙම සංඛත ධර්මයන්ම වේ. කරුණු මෙසේ හෙයින් උප්පාද-ධීති-භංග වශයෙන් පාලියෙහි දැක්වෙන උපද්දම-පැවැත්ම හා බිඳී යෑම යන මෙම සංඛත ලක්ෂණ තුනම අනිත්‍ය ධර්මයැයි කියන කියමන තාත්ත්වික හෙයින් එසේ යෙදීම යුක්ති යුක්තය. එසේ නමුදු එම සංඛතයන්ගේ උපද්දම හා පැවැත්ම යන කාරණා දෙක පමණක් දුටු පමණින් ඒවායේ අනිත්‍යතාව කෙනෙකුට ප්‍රකට නොවීමට ඉඩ තිබේ. උපද්දම හා පැවැත්ම තුළ අනිත්‍යතාව ගැබ් වී ඇත්තේ නමුත් එය දැනගත හැක්කේ හුදු ධර්මතාවයක් වශයෙන් පමණි. මක් නිසාද යත් සාමාන්‍ය උපද්දම හා පැවැත්ම තුළ ඇති අනිත්‍යතාව කෙනෙකුට බැලූ බැල්මට ප්‍රකටව වැටහෙන්නක් නොවන නිසාය. නමුත් අරමුණු බිඳී යන, වියොව් යන, විනාශ වී යන අවස්ථාවල සංඛත ධර්ම වශයෙන් ඒවායේ අනිත්‍යතාව ප්‍රකටව පැනේ. එම නිසා එම බිඳී යන අවස්ථාවේ ඇති අනිත්‍යය ප්‍රකට බව වෙත අවස්ථා වලට වඩා කැපී පෙනේ. මෙලෙස උප්පාද-ධීති-භංග යන අවස්ථා තුනෙන් භංග අවස්ථාවෙහි බිඳීම දැක්වෙන, භංග අවස්ථාවෙහි විපරිණාම ස්වභාවය දක්වන මේ අනිත්‍යතාව විශේෂයෙන් ප්‍රකටව පැනෙන නිසා එම භංගයට අනිත්‍ය ලක්ෂණයෙහි වඩාත් ප්‍රකට

අවස්ථාව යැයි අවධි කථාවාර්ථයෙන් වහන්සේ මෙසේ දක්වන්නේ යැයි යන්න මෙහි අදහසයි.

මෙලෙස දැක්වූ ආකාරයට අනිත්‍ය ධර්මය සහ අනිත්‍ය ලක්ෂණය යන මේවා වෙන් වෙන්ව පැනෙන නමුත් අනිත්‍ය වූ නාම-රූප ස්කන්ධයන්ගේ ස්වභාව ලක්ෂණයන් ප්‍රකට වන ප්‍රකට වන ආකාරයට මෙනෙහි නොකර අනිත්‍ය ලක්ෂණය අනුව පමණක් සිත යොදමින් කල්පනා කරමින් ප්‍රඥප්ති අනුව බලන නිසා නියම අනිච්චානුපස්සනා ඥාණය පහළ විය නොහැක්කේය. ඇත්ත වශයෙන් ම නාම-රූප ස්කන්ධයන්ගේ ස්වභාව ලක්ෂණ මතුකර ගැනීම සඳහා ඒවායේ ස්වභාව ලක්ෂණ මෙනෙහි කොට ප්‍රකටවන ඒ ඒ අනිත්‍ය ලක්ෂණය දැක දැන ගැනීමෙන්ම නියම අනිච්චානුපස්සනාව පහළ වේ. එම නිසා අත්පසාලිති අවධි කථාවෙහි පහත දැක්වෙන ලෙසට විවරණය කොට ඇත්තේය.

වුට්ඨානගාමිනී පන විපස්සනා කිමාරමමණාති? ලක්ඛණාරමමණාති. ලක්ඛණං නාම පඤ්ඤාතතිගතිකං න වත්තඛිධම්මභූතං යො පන අනිච්චං දුක්ඛමනත්තාති තිණි ලක්ඛණාති සලලකෙති, තස්ස පඤ්ඤාකර්මා කණෙධ් බද්ධකුණපං විය හොනති. සංඛාරාරමමණමෙව ඥාණං සංඛාරතො වුට්ඨාති. යථා හි එකො හික්ඛු පත්තං කිණිතුකාමො පත්තවාණිජෙත පත්තං ආහතං දිස්වා හට්ඨපහට්ඨො ගණිසාමිති විනෙත්තවා විමංසමානො තිණි ඡද්දාති පසෙසයා, සො න ජ්ඤෙසු නිරාලයො හොති, පත්තෙ පන නිරාලයො හොති, එවමෙව තිණි ලක්ඛණාති සලලකෙතිවා සංඛාරෙසු නිරාලයො හොති. සංඛාරාරමමණෙනෙව ඥාණෙන සංඛාරතො වුට්ඨාතිති වෙදිතඛිං. දුස්සොපමායපි එසෙව නයො.

වුට්ඨානගාමිනී විපස්සනා	=	වුට්ඨාන ගාමිනී විපස්සනාව
කිමාරමමණා	=	කුමක් අරමුණු කරයිද
ති?	=	යන මේ ප්‍රශ්නයට
ලක්ඛණාරමමණා	=	අනිච්ච දුක්ඛ අනත්ත යන ත්‍රිවිධ ලක්ෂණයන්
ති.	=	යන්න පිළිතුරයි.
ලක්ඛණං නාම	=	ලක්ෂණ යනු

පඤ්ඤාත්තිගතිකං	=	ප්‍රඥප්ති ස්වභාව ඇති
න වතතබ්බධම්මභූතං	=	කාම ධර්ම, මහග්ගත ධර්ම යැයි නොකිව මනා, නොකිය යුතු ධර්මයෝය.
පන	=	නමුදු
යො	=	යමෙක්
අනිච්චං දුක්ඛමනත්තාති	=	අනිත්‍ය, දුක්ඛ, අනාත්ම යන
තිණි ලක්ඛණාති	=	ලක්ෂණ තුන
සලලකෙති	=	මෙතෙහි කොට බලයි නම්
තස්ස	=	එලෙස මෙතෙහි කරන්නාහට
පඤ්චකම්මනාධි	=	මෙතෙහි කොට බලන පඤ්ච ස්කන්ධයන්
කණ්ණෙ බ්බාදානං විය	=	ගෙලෙහි බැඳි සර්ප කුණක් සේ
භොග්නි	=	වන්නේය.
සංකාරාරම්භණමෙව	=	සංස්කාර ධර්මයන් අරමුණු කිරීමෙන්ම පහළ වන
ඤාණං	=	ඥාන
සංකාරතො	=	සංස්කාරයන් කෙරෙන්
චුට්ඨාති	=	නැඟී සිටී.
හි	=	උපමාකාරයෙන් දක්වතොත්
පතං කිණිතුකාමො	=	පාත්‍රයක් මිලදී ගනු කැමති
එකො හිකු	=	එක් හික්ෂුරුවක් තෙමේ
පතවාණිපෙත		
පතං ආහතං	=	පාත්‍ර වෙළෙන්දෙකු විසින් රැගෙන ආ පාත්‍රයක්.
දිස්වා	=	දැක
හට්ඨපහට්ඨා	=	තුටු පහටුව
ගණිසාමිති		
විනේතවා	=	මිලදී ගනිමිසි සිතා
විමංසමානො	=	විමසා බලනුයේ
තිණි ඡිද්ධානිපසෙය්‍ය	=	එහි ඇති පලදු තුනක් දැක
සො ඡිද්ධෙසු	=	එම පලදු තුන කෙරෙහි

නිරාලයෝ	= අමනාපයක්
න හොති	= පහළ නොකරයි.
පන	= ඇත්ත වශයෙන්ම වනාහි
යථා	= යම්සේ
පතෙත නිරාලයෝ	= පාත්‍රය කෙරෙහි අකමැත්තක්
හොති	= වන්නේය
එවමෙව	= එසේම
තිණි ලක්ඛණානි	= ත්‍රිලක්ෂණයන්
සලලකෙකිත්වා	= දැක
සංඛාරෙසු	= සංස්කාරයන් කෙරෙහි
නිරාලයෝ	= අකමැත්ත, නිරාලය
හොති	= වන්නේය
සංඛාරාරම්මණෙනෙව	= සංස්කාර ධර්මයන් අරමුණු කිරීමෙන්ම ලබන්නා වූ
ඤාණෙන	= විපස්සනා ඥානයෙන්
සංඛාරතො	= සංස්කාරයන් කෙරෙන්
වුට්ඨාතිති	= නැගී සිටී යැයි
වෙදිතඛිං	= දනගුණය.
දුසෙසාපමායපි	= රෙදි පටක් මිලදි ගැනීමේ උපමාව ද.
එසෙව නයෝ	= මෙලෙසටම ය.

සාමාන්‍ය අර්ථය

මසථකප්‍රාණ සංඛාරානුපෙක්ඛාව හා අනුලෝම ඤාන නම් වූ වුට්ඨානගාමිණි විපස්සනාවට අනුව (කකඛලතත= කර්කෂ ගතිය ප්‍රසන= අරමුණ සහ සිත යන දෙකේ හැපීම විජානන= අරමුණ දැනගැනීම ආදී කොට ඇත්තා වූ) ස්වභාව ලක්ෂණ වශයෙන් සංස්කාරයන් මෙනෙහි කොට එම සංස්කාරයන්ගේ අනිත්‍යතාවද දැකගෙන අනිත්‍ය, දුක්ඛ, අනත්ත යන ත්‍රිලක්ෂණයන් අතරින් එක ලක්ෂණයක් මත භාවනා කරයි. මෙලෙස

මෙනෙහි කොට භාවනා කරන්නාහට එම භාවනා කරන ලක්ෂණ හා සම්බන්ධ සංස්කාරයන් පිළිකුල් කටයුතු, බැහැර කටයුතු දෙයක් ලෙසටම වැටහේ. උපමාවක් ලෙස කෙනෙකුගේ ගෙලෙහි සර්ප කුණක් හෝ මිනී කුණක් එල්ලවහොත් යම් සේ හෙතෙම එය පිළිකුල් කරයිද, ලජ්ජාවට පත් වෙයිද, නින්දාවක් කොට සළකයි ද එලෙසිනි. එසේම හෙතෙම එම කුණ ඉවත් කිරීමට මොන තරම් ඉක්මන් වෙයිද? එලෙසින් එම සංස්කාරයන් මත භාවනා කරන්නාගේ ඥාණයට පිළිකුල් කටයුතු, බැහැර කටයුතු දෙයක් ලෙසටම ඒවා වැටහේ. මෙලෙස ලක්ෂණ මත පමණක් නොව සංස්කාරයන්ද සම්බන්ධ කරගෙන භාවනාවට ගොදුරු කරගන්නා බැවින් එම සංස්කාරයන් අනිච්ච ආදී වශයෙන් මෙනෙහි කොට පහළ වන අනුලෝම ඥාණයට අනතුරුවම පහළ වන ගෝත්ර හා මග්ග ඥාණ යන මේවා එම සංස්කාරයන්ගෙන් පරිබාහිරවම පහළ වේ. පරිබාහිරව යනු එම සංස්කාරයන් ඉක්මවා- අරමුණු නොකොට සංස්කාරයන්ගෙන් තොරවූ නිර්වාන අරමුණට වැදගති යන්නය. ලක්ෂණයන් දෑක දෑනගෙන එම ලක්ෂණ හා බැඳුනු සංස්කාර බැහැර කිරීම සම්බන්ධයෙන් උපමාවක් ලෙස; පාත්‍රයක් ලබා ගැනීමට කැමැත්තෙකු පාත්‍ර විකුණන්නකු විසින් පෙන්වන ලද පාත්‍රයක් පරීක්ෂා කොට බලනුයේ ඒ ගැන පැහැද මිලදී ගනිමිසි සිතාගෙන තවදුරටත් බලනුයේ එහි ඇති සිදුරු තුනක් දෑක සිදුරු සහිත නිසා එම පාත්‍රය මත වූ කැමැත්ත බැහැර කරයි. මෙවන් අවස්ථාවක පාත්‍රය මිලදී ගැනීමට කැමැත්තෙන් සිටි තැනැත්තා සිදුරු දැකීමට කලින් එම පාත්‍රය ගැනීමට කැමති විය. එබැවින් සිදුරු දැකින අවස්ථාවේ පාත්‍රය ගැනීමට ඇති වූ අකමැත්ත පාත්‍රය හා කෙළින්ම සම්බන්ධය. සිදුරු තුන පිළිබඳව වූ කමැත්තක දුරුවීමක් මෙයින් නොකියවේ. මක් නිසාද යත්? එම සිදුරු දැකීමට කලින් පවා එම සිදුරු පිළිබඳව කිසිම කැමැත්තක් නොතිබුන බැවිනි. මෙලෙසටම යෝගාවචරයාද ලක්ෂණ තුන දැකීමට පෙරාතුව සංස්කාරයන් පිළිබඳව ලොකු බැඳීමක් ඇතිව පසුවිය. අනිච්ච- දුක්ඛ- අනත්ත යන මේ ලක්ෂණ තුන සම්බන්ධයෙන් කිසිම විටෙක කැමැත්තක් නොවිය. එම නිසා මෙම පිළිකුල හා බැහැර කිරීමේ කැමැත්ත එම ලක්ෂණ හා බැඳී ඇති සංස්කාර සම්බන්ධයෙන්ම විශේෂිත වූ බැහැර කිරීමේ කැමැත්තකි. එසේ නැතිව එම ලක්ෂණ ඔන නොවේ. මෙලෙස ලක්ෂණද

සහිතව අදාළ සංස්කාරයන් බැහැර කිරීමේ අදහසින් මෙනෙහි කොට භාවනා කොට පහළ වූ විපස්සනාවක් නිසා ඒ හා සමගම නිවන අරමුණු කොට පහළ වන ගෝත්‍රභූ සහ මාගී ඥාණ යන මේවා සංස්කාරයන් සමඟ කිසිම සම්බන්ධයක් නැති බව මෙහි මුඛ්‍ය අර්ථයයි. අටුවාවේ දක්වෙන මෙම අදහස විගුද්ධි මාගී මහා ටිකාවෙහි දක්වෙන්නේ මෙසේය.

අනිච්ඡාති ආදිනා සංඛාරෙසුපවත්තමානෙන ඥාණෙන ලක්ඛණානිපි පටිවිඳානි භොනති. තදාකාරසංකාරග්ගහනතොති ආහ ලක්ඛණාරම්මණාති. සංඛාරා ලක්ඛණාරම්මණා එව යථාචුත්තාධිප්පායෙන ලක්ඛණාරම්මණතාති චුත්තාති දසෙසනොතො ලක්ඛණං නාමාති ආදිමාහ. අනිච්ඡාතා දුක්ඛතා අනත්තතාති හි විසුං ගණමානං ලක්ඛණං පඤ්ඤාත්තිගතිකං පරමත්තතො අවිජ්ජමානං. අවිජ්ජමානත්තා එව පරිත්තාදිවසෙන න වත්තබ්බධම්මභූතං. තසමා විසුං ගහෙනබ්බසු ලක්ඛණසු පරමත්තතො අභාවො අනිච්චං දුක්ඛං අනත්තාති සංඛාරෙ සභාවතො සලලකෙඛනෙනාව ලක්ඛණානි සලලකෙඛති නාමාති ආහ. යො පන අනිච්චං දුක්ඛං අනත්තාති තිණි ලක්ඛණානි සලලකෙඛතිති. යස්සාව අනිච්ඡාති ආදිනා සංඛාරාව දිස්සමානා. තසමා තෙ කණ්ඨෙ බඳා කුණපං විය පටිනිස්සස්සනිසා භොනති.

[මූල ටී. (බු) 1/115]

අනිච්චං	=	අනිත්‍යය
ඉති ආදිනා	=	මේ ආදි
සංඛාරෙසු	=	සංස්කාරයන් කෙරෙහි
පවත්තමානෙන ඥාණෙන	=	පවත්නාකාර ඥාණය
ලක්ඛණානිපි	=	අනිත්‍ය-දුක්ඛ-අනත්ත යන ලක්ෂණයන්ද
පටිවිඳානි	=	විනිවිද දැක ගත්තා
භොනති	=	වෙත්
තදාකාරසංකාරග්ගහනතො	=	එයාකාර සංස්කාරයන් පිළිබඳ වැටහීම නිසා
ඉති	=	මෙසේ සංස්කාරයන් අනිත්‍ය-දුක්ඛ-අනත්ත යැයි දැනගන්නා ඥාණයෙන් ලක්ෂණයන්ද දැකගන්නා නිසා

ලක්කිණාරමමණාති	=	වුද්ධානගාමිණී විපස්සනාව
		ලක්ෂණයන් අරමුණු කරන්නේ යැයි
ආහ	=	අට්ඨකතාවාර්යයවරයෝ කීහ
සංඛාරා ලක්කිණාරමමණා ඵව	=	සංස්කාරයන් අරමුණු කිරීමෙන්ම
		සිදුවන විපස්සනාව
යථාචුත්තාධිප්පායෙන	=	සංස්කාරයන් අනිත්‍ය-දුක්ඛ-අනත්ත
		යැයි දනගන්නා ඥාණයෙන්
		ලක්ෂණයන්ද දකගන්නේ යැයි
		දැක්වීමේ අදහස ඇතිව
ලක්කිණාරමමණතාති චුත්තාති	=	'ලක්කිණාරමමණතා' යි කියනු
		ලබන කීම
දසෙසනෙතා	=	හුවා දැක්වීමට
ලක්කිණං නාමාති ආදිං	=	'ලක්කිණං නාම' ආදි පාඨ
ආහ,	=	කියන ලදී
හි	=	විස්තර කොට දක්වන්නේ නම්
අනිච්චතා	=	මේ අනිත්‍යතාවය හුදු සිතා-මතා
		දනගන්නා ලද අනිත්‍යයක් බැවින්
දුක්ඛතා	=	මේ දුක්ඛතාවය හුදු සිතා-මතා
		දනගන්නා ලද දුක්ඛතාවයක්
		බැවින්
අනත්තතාති	=	මේ අනාත්මතාවය හුදු සිතා-මතා
		දනගන්නා ලද අනාත්මයක් බැවින්
ඉති විසුං	=	ඒ අනුව

සංස්කාරයන් ඇති සැටියෙන් මෙනෙහි කරන්නේ නම් අනිත්‍ය-දුක්ඛ-අනත්ත යැයි දනගන්නා ඥාණය මගින් අනිත්‍ය-දුක්ඛ- අනත්ත ලක්ෂණයන් ද වටහා ගන්නා බැවින්ම මෙයට ලක්ඛණාරම්මණ යැයි කියන ලදී. සංස්කාරයන්ගේ මූල ස්වභාවය අනුව ඇතිවනවාක් සමඟම මෙනෙහි කොට ඇස්පනාපිටම් ඇතිසැටිය වටහා ගැනීමකින් තොරව අනිත්‍ය-දුක්ඛ-අනත්ත ලක්ෂණයන් පමණක්ම අරමුණු කරන බැවින් මෙසේ 'ලක්කිණාරමමණතා' යි කියනු නොලැබේ.)

ගණමානං	=	ගන්නා, සිතා ගන්නා
ලක්කණං	=	ත්‍රිලක්ෂණයන්
පඤ්ඤානිගතිකං	=	ප්‍රඥප්ති ස්වභාවය ගනී
පරමත්තතො	=	පරමාර්ථ වශයෙන්
අවිජ්ජමානං	=	විද්‍යමාන වන්නක් නොවේ.
අවිජ්ජමානතතා එව	=	මෙසේ අවිද්‍යමාන බැවින්ම
පරිත්තාදිවසෙන	=	කාමාවචර ධර්මයකි ආදී වශයෙන්
න වත්තඛිධම්මභූතං	=	කීමට තරම් නොවේ. කිව නොහැකිය.
තසමා විජුං ගහෙනඛිසසා		
ලක්කණසසා පරමත්තතො		
අභාවො	=	වෙන් වෙන් වශයෙන් සළකා බැලිය යුතු ලක්ෂණයන් වනාහි පරමාර්ථ වශයෙන් නොපැවැත්මේ හේතුවෙන්
සංඛාරෙ	=	නාම-රූප සංස්කාරයන්
සලලකෙඛිනෙතාව	=	මෙනෙහි කොට භාවනා කරන්නේ නම් පමණක්
වා	=	එසේ මෙනෙහි කරන්නා හටම
අනිච්චං දුක්ඛං අනත්තානි	=	අනිත්‍ය-දුක්ඛ-අනත්ත යැයි
ලක්කණානි	=	අනිත්‍ය-දුක්ඛ-අනත්ත ලක්ෂණයන්
සභාවතො සලලකෙඛිති		
නාම	=	නියම ලෙස මෙනෙහි කරන්නේ නම් වේ යැයි
ඉති	=	මෙම කාරණය
ආහ	=	කියන ලදී.
අනිච්චනි	=	අනිච්ච.
ආදිනා	=	ආදී වශයෙන්
සංඛාරාව	=	සංස්කාරයන්ම
යසමා	=	යම් හෙයකින්

දිසාමානා	=	භාවනා කරයිද
තසමා	=	එසේ සංස්කාරයන්ම අනිත්‍ය-දුක්ඛ-අනත්ත යැයි භාවනා කොට බලන නිසා
තෙ	=	මෙලෙස භාවනාවට නංවන ලද එම සංස්කාර
කණේය බඬ කුණපං විය	=	තම ගෙලෙහි බැඳී මළ කුනක් සේ
පටිනිසසස්නියා	=	බැහැරකරන සුළු පිළිකුල් කරන සුළු
භොනති	=	වෙන්

මෙම අවධි කථා ටිකා දැක්වීම් වලට අනුව ඉදිරිපත් වන නාම-රූප සංස්කාරයන් ඒවායේ ස්වභාව ලක්ෂණ අනුව මෙනෙහි කිරීමෙන් යට දක්වන ලද අනිච්ච ලක්ෂණය ආදී එකක් ප්‍රකට වී එම ප්‍රකටවීම අනුව අනිත්‍ය යැයි දැනගන්නා ඥාණය අනිච්චානුපස්සනා ඥාණය නම් වේ. ස්වභාව ලක්ෂණයන් මෙනෙහි කොට භාවනා කිරීමෙන් පහළ වූ නාම-රූප පරිච්ඡේද ඥාණය- පච්චය පරිග්ගහ ඥාණය යන ඥාත පරිඤ්ඤා අවස්ථාවේ පවතින මේ අනුපස්සනා ඥාණය, ආරම්භක ස්වභාවයෙන් පමණක් දැනගන්නා අවස්ථාවේ පවතින නිසා නියම අනිච්චානුපස්සනාව යැයි කිව නොහැක. සම්මසන ආදී ඉහළ ඥාණ අවස්ථාවන්හිදී පමණක් අනිච්ච දුක්ඛ අනත්ත ලක්ෂණයන්ද දැක දැනගන්නා නිසා අනිච්චානුපස්සනා ආදී නම් යෙදෙති. එම අවස්ථාවෙහි වෙනස්වනසුලු ස්වභාවය වශයෙන් දැනගන්නේ නම් අනිච්චානුපස්සනා නම් වේ. දුක්ඛානුපස්සනා, අනත්තානුපස්සනා යන නම් නොවෙත්, එනගින් පෙළන සුළු බව වශයෙන් දැන ගන්නේ නම් දුක්ඛානුපස්සනා නම් වේ. පාළනය කළ නොහැකි බව වසගයෙහි පැවැත්විය නොහැකි බව වශයෙන් දැක දැන ගන්නේ නම් අනත්තානුපස්සනා නම් වේ. අනෙකුත් වූ දුක්ඛානුපස්සනා ආදිය නොයෙදේ. පහත දැක්වෙන්නේ විභංග මූල ටිකා උදාහරණයකි.

අනිච්චාදිති අනිච්චලක්ඛණාදිතං අඤ්ඤාත්තවචනං රුප්පාදිවසෙන පවත්ත රුපාදිග්ගහනතො විසිට්ඨස්ස අනිච්චාදිග්ගහණස්සසඤ්චා. න හි නාමරූප පරිච්ඡේද මත්තෙන කිච්චසිඬි භොති අනිච්චාදයො ච රුපාදීනං ආකාරො දට්ඨඛො අනිච්චනති ච ගණනෙනා දුක්ඛං අනත්තාති න ගණාති තථා දුක්ඛාදිග්ගහණේ ඉතරස්සාග්ගහනං.

[මූල ටී. (බු) 2/35]

අනිච්චාදිහි	= අනිච්ච දුක්ඛ අනත්ත නම් වූ ස්කන්ධයන්හි
අනිච්චලක්ඛණාදිනං	= අනිච්ච, දුක්ඛ, අනත්ත ලක්ෂණයන්
අඤ්ඤාතන වචනං	= තිබියදී වෙනත් දෙයක් කිම
රුප්පනාදිවසෙන පවත්ත	
රූපාදිග්ගහනතො	= රූප්පන ලක්ෂණය ආදී වශයෙන් ඇති රූප ආදිය ගැනීම- පිළිගැනීමට වඩා
විසිට්ඨස්ස	= විශේෂ වූ
අනිච්චාදිග්ගහණස්ස	= අනිත්‍ය ලක්ෂණය ආදිය ගැනීම-දැන ගැනීමේ
සබ්භාවා	= ස්වභාවය යි
හි	= තවදුරටත් විස්තර වශයෙන් දක්වන්නේ නම්
නාමරූප පරිච්ඡේද මකෙන=	නාම-රූප පරිච්ඡේද කළ පමණින්
කිච්චසිද්ධි	= අනිච්චානුපස්සනා, දුක්ඛානුපස්සනා අනත්තානුපස්සනා යන මේ කෘත්‍යයන් සාධනය
න නොති	= නොවේ
රූපාදීනං	= රූපාදී ස්කන්ධයන් ගේ
අනිච්චාදයො ආකාරො ච	= අනිත්‍යාදී ආකාරයන්ද
දුට්ඨබ්බා	= මෙලෙසටම මෙනෙහි කොට භාවනා වෙන් දන යුතුයි.

පඤ්චස්කන්ධය එහි ස්වභාව ලක්ෂණ වශයෙන්ම දැක-දැන ගැනීම එක් ආකාරයකි. එම ස්කන්ධයන්ගේ අනිත්‍ය, දුක්ඛ, අනාත්ම ලක්ෂණයන් ද සහිතව දැක-දැන ගැනීම වෙනත් එකකි. මෙලෙස මෙම විශේෂ ඥාණ විස්තර වශයෙන් බෙදා වෙන්කොට දක්වා ඇති බැවින් අනිත්‍ය දුක්ඛ අනාත්ම ලක්ෂණයන් අනිත්‍ය දුක්ඛ අනාත්ම නම් වූ ස්කන්ධයන්ගෙන් වෙන් කොට අට්ඨ කථාවල මෙලෙස දක්වනු ලැබේ. ඉදින් මෙලෙස

අනිච්චානුපස්සනාව සිදුවන අවස්ථාව

පහළ වන, පහළ වන නාම-රූප ඒවායේ ස්වභාවික ආකාරයෙන් ම මෙනෙහි කරමින් භාවනා කරන යෝගාවචරයාහට සන්තති සනය බිඳින තරමට විපස්සනා ඥාණය මුහුකුරා ගියවිට මෙම අනිච්චානුපස්සනාව පහළ වේ. විස්තර වශයෙන් දක්වන්නේ නම්; පහළ වන නාම-රූප ඒ මතුවන මතුවන ක්ෂණයෙහි මතුවන මතුවන ආකාරයට මෙනෙහි කිරීම සිදුනොවන්නේ නම් එම නාම-රූපයන්ගේ ප්‍රකෘති ස්වභාවය දනගත නොහැක්කේය. එම නාම-රූපයන්ගේ ඇතිවීම-නැතිවීම දකගත නොහැකි වන්නේ යැයි අමුතුවෙන් කිව යුත්තක් නැත. මෙලෙස මෙනෙහි කරමින් භාවනා නොකරන නිසා නාම-රූපයන්ගේ නියම ඇතිවීම-නැතිවීම පිළිබඳ වැටහීමක් නැති සාමාන්‍ය පුද්ගලයා සක සන්තානයේ ඇති රූප ප්‍රවාහය නැවත නැවත දක්නා කල්හි පෙර පෙර දක්නා ලද රූප ප්‍රවාහය සහ පසු පසු දකින රූප ප්‍රවාහය එකක්ම යැයි වරදවා වටහා ගනී. සද්දයක් ඇසීමේදී ආදියෙහිදීද ක්ෂණයක් ක්ෂණයක් පාසා මතුවන ශබ්ද තරංග ප්‍රවාහය එකක්ම ලෙස වරදවා වටහා ගනී. පෙර පෙර දකිමි පසු පසු දකිමි සමඟ ගලපා එකක්ම යැයි වරදවා වටහා ගනී. පෙර පෙර ඇසිමි පසු පසු ඇසිමි සියල්ල එකක්ම ලෙස වරදවා වටහා ගනී. තම සන්තානයේ සිදුවන දකිමි ඇසිමි ආදි සියලු දැනිමි සියල්ල එකක්ම ලෙස දිගින් දිගට වරදවා වටහා ගනී. මෙලෙස එකක්ම ලෙස වන තරමට අතරක් නොතබා දිගින් දිගට පහළ වෙමින් පවතින නාම-රූපයන්ගේ සන්තතිය සනතති සන නම්වේ. මෙම සනතති සනයෙන් වැසි ආවරණය වී ඇති නිසා සාමාන්‍ය පුද්ගලයාට යමක් පහළ වී නම් එය ඒකාන්තයෙන් විනාශ වී යන්නේයැයි කියන අනිත්‍ය ලක්ෂණය ප්‍රකට නොවේ. සනතති සනයෙන් ආවරණය වීම යනු අඛණ්ඩව පවතින රූප-නාම සන්තතියක් ප්‍රකටවම පිළිගැනීම වන්නේය. සදාතනිකවම පවතින්නේයැයි සිතින් සිතා ගැනීම වන්නේමය. මෙම සනතති සනය වනාහි අඛණ්ඩව ඇතිවෙමින් නැතිවෙමින් පවතින නාම-රූපයන්ගේ එම ඇතිවීම-නැතිවීම අසතිමත්ව- නුවණින් මෙනෙහි නොකොට සිටීම නිසාම ඇතිවන මුළාවකි. මෙලෙස සන්තති සනයෙන්

වැසි ඇති නිසා සාමාන්‍ය පුද්ගලයෙකුට යමක් 'ඇතිවූ සැනින් විනාශ වී යන්නේය, යන අනිත්‍ය ලක්ෂණය ප්‍රකටව නොපැනේ. සන්නති සනය යනු අතරක් නොතබා දිගින් දිගට සිදුවන රූප-නාම සන්නතියේ පහළ වීම පමණක් දැකිය. එසේම එය දිගටම අඛණ්ඩව පවතින්නේය යැයි සිතීන් සිතා ගැනීමයි. මෙම සන්නති සනය ඇතිවෙමින්-වැනසෙමින් පවතින නාම-රූපයන්ගේ එම උයද-වය වෙත එළඹී සිහියකින් තොරව මෙනෙහි නොකර සිටීම නිසා වැසි පවතී. නාම-රූපයන්ගේ මූල උපැදීම-අග වියෝව පිළිබඳව එළඹ සිටි සිහියෙන් යුක්තව මතුවන මතුවන වාරයේ මෙනෙහි කරමින් භාවනා කරන්නා හට එක එකක් රූප එක එකක් නාම පවා ඇතිවන අවස්ථාවේ එකකි. වියෝවී යන අවස්ථාවේ වෙනත් එකකි යැයි විසිතුරුව විස්තර සහිතවම ප්‍රකටව පැනේ. එසේම 'පෙර පෙර පහළ වූ රූප එකක් වන අතර පසු පසු පහළ වන රූප ඊට හාත් පසින්ම වෙනස් ඒවා බව- පෙර පෙර පහළ වූ නාම එකකි පසු පසු පහළ වන නාම ඊට හාත්පසින්ම වෙනස් ඒවායැ' යි ඉතා සජීවීව විසිතුරුව වැටහෙන්නට පටන් ගනී. දිගටම අඛණ්ඩව පවතින යමක් ලෙස- ඒකකයක් ලෙස නොපැනේ. එසේ මෙනෙහි කරමින් භාවනා කරන්නාහට මෙනෙහි කරන රූප-නාමයන් පෙර හා පසු සම්බන්ධතාවයකින් තොරව ඇතිවෙමින් නැතිවෙමින් පවතින්නක් ලෙසටම වැටහේ. මෙලෙස යෝගාවචරයාට ඇති සැටිය වැටහෙන නිසා පවතින එකක් ලෙස ගැනීමකට තුඩු දෙන සන්නති සනය යන්න බිඳීයයි. එවන් අවස්ථාවට එම සන්නති සනය බාධා නොකරන නිසා ආවරණය නොකරන නිසා මෙනෙහි කරන නාම-රූපයන්ගේ ඇතිවීම-දිරිම-නැතිවීම නම් වූ අනිත්‍ය ලක්ෂණය මෙන්ම මතුවූ සැනින් බිඳී යන්නේය, විනාශ වී යන්නේය කියන්නා වූ අනිත්‍ය ලක්ෂණය ඉබේටම වැටහෙන්නට පටන් ගන්නේය. එතෙක් සන්නති සනය බිඳළු තැන් පටන් හෙවත් ඉබේටම නියම ආකාරයෙන් අනිත්‍යය අනුව දක දක ගන්නා තැන් පටන් නියම අනිවිච්ඡානුපස්සනාව පහළ වේ.

අතිරේක තොරතුරු

මෙලෙස නියම අනිච්චානුපස්සනාව ප්‍රකටව දැක දැනගත් තැන පටන් මතුවන මතුවන නාම-රූප ධර්ම 'අනිච්චං-අනිච්චං හෝ වෙනස්වේ-වෙනස්වේ' යැයි කැමති නම් මෙනෙහි කොට බැලීමද කළ හැක්කේය. මෙලෙස සුවිශේෂී ලෙස දුක්ඛ, අනත්ත ලක්ෂණයන් ප්‍රකටවන අවස්ථාවේ එලෙසටම මෙනෙහි කොට බැලීමට කැමති වන්නේ නම් 'දුක-දුක යැයි හෝ අනාත්ම-අනාත්ම' යැයි මෙනෙහි කළද වරද නැති නමුත් නිකං කටපාඩමින් කීම හෝ 'අනිච්චං-දුක්ඛං- අනත්තං' යැයි සිතින් සිතාගෙන බැලීම මෙයින් අදහස් නොකෙරේ. මෙනෙහි කරන කරන වාරයේ නියම අනිච්ච-දුක්ඛ අනත්ත ලක්ෂණයන් ප්‍රකට වීම අනුව ඇස්පනා පිට දැක දැනගෙන එහි පැහැදීමම මෙහිලා වැදගත් කාරණයයි. අනිච්ච-දුක්ඛ අනත්ත යැයි මෙනෙහි නොකළත් සිතින් නොකිවත් මෙනෙහි කරන කරන වාරයේ නියම අනිච්ච- දුක්ඛ- අනත්ත ලක්ෂණයන් ප්‍රකටව දැක දැන ගත්තේ නම් අනිච්චානුපස්සනාව ආදී ඥාණ පහළවන්නේමය. තව දුරටත් අනිච්ච-දුක්ඛ අනත්ත යැයි විශේෂයෙන් සිත යොදා එයටම මනසිකාරය යෙදුවහොත් අනිච්ච- දුක්ඛ-අනත්ත ලක්ෂණයන් භාවනාවෙන් ප්‍රකට නොවුනත් සිතේ ඇති සංඥාවට අනුව ඇත්තටම වැටහුනා සේ වරදවාගත හැක්කේය. එම සංඥාවම ඥාණය යැයි වරදවා වටහා ගැනීම සිදු විය හැක්කකි. එම නිසා මෙනෙහි කිරීම කරන ආකාරය පෙන්වා දුන් පස්වන පරච්ඡේදයේ 'අනිච්ච-දුක්ඛ-අනත්ත' යැයි සිතයොදා මෙනෙහි කිරීමක් නොදක්වා ඇතිව නැතිව යන සුලු නාම-රූප මතුවන මතුවන ආකාරයට දැන ගැනීම සඳහා මතුවනවාත් හා සමගම මෙනෙහි කිරීම පමණක් දක්වන ලදී. මේ වනාහි විශේෂයෙන් සිතතබා ගතයුතු කාරණයයි.

අනිච්ච ලක්ඛණං තාව උදයඛායානං අමනසිකාරා සන්තතිසා
පටිව්ජනනතා න උපප්පාති උදයඛායං පන පරිග්‍රහණෙත්වා සන්තතිසා
විකොපිතාය අනිච්ච ලක්ඛණං යථාච සරසතො උපප්පාති

[වි. ම. 480]

තාව	=	ප්‍රථමයෙන්
අනිච්ච ලක්ඛණං	=	අනිච්ච ලක්ෂණය
උදයඛායානං අමනසිකාරා	=	උදය වය දෙකට මනසිකාරය නොයොදන නිසා
සන්තතිසා පටිව්ජනනතා	=	එකම සන්තතියක් යැයි වරදවා වටහාගන්නා වූ අඛණ්ඩව සම්බන්ධ වෙමින් පහළ වන පෙර පසු රූප - නාම යන්ගේ ප්‍රවාහය නිසා පිළිසන් කරන බැවින්
න උපපට්ඨාති	=	ප්‍රකට නොවේ.
පන	=	ප්‍රකට වන ආකාරය වනාහි
උදයඛායං පරිග්‍රහණෙත්වා	=	උදය-වය දෙක පරිග්‍රහ කොට බලා
සන්තතිසා විකොපිතාය	=	පෙර පසු රූප - නාම සන්තතිය බිඳුලු
අනිච්ච ලක්ඛණං	=	අනිත්‍ය යැයි නිවැරදිව මෙනෙහි කිරීම නිසා පහළ වූ අනිච්ච ලක්ෂණය
යථාච සරසතො	=	යථා ස්වරූපයෙන්
උපප්පාති	=	ප්‍රකට වේ.

සන්නතියා නිසා පටිච්ඡන්තතා අනිච්ච ලක්කණං න උපධ්‍යාති සාව සන්නති උදයබ්බයා මනසිකාරෙන ජාතා උදයබ්බයං පසාදතො න උදයාවත්ථා වයාවත්ථං පාපුණාති, වයාවත්ථා ව උදයාවත්ථං අඤ්ඤාච උදයකකිණො. අඤ්ඤා වයකකිණොති එකොපි ධම්මො බණ වසෙන හෙතො උපධ්‍යාති - පගෙව අතීතාදිකොති ආහ උදයබ්බයං පන - පෙ- උපධ්‍යා තිති. තත් සන්නතියා විකොපිතා යාති පුබ්බාපරියෙන පවත්තමානානං ධම්මානං අඤ්ඤාඤ්ඤාච ලක්කණන සන්නතියා උගසටිතාය, නති සම්මදෙව උදයබ්බයං සලලකෙකින්නසං ධම්මා සමිනිධිභාවෙන උපට්ඨන්ති, අප්ථො අයො සලාකා විය අසමිනිධි භාවෙනාති සුද්ධුතරං අනිච්ච ලක්කණං පාකටං හොති

[මහා වී. (බු.) 2/436-437]

සන්නතියා	=	සන්තතියෙන්
පටිච්ඡන්තතා	=	පිළිසන් බැවින්
අනිච්ච ලක්කණං	=	අනිච්ච ලක්ෂණය
අසා	=	එම මෙනෙහි නොකරන්නාට
න උපධ්‍යාති	=	ප්‍රකට නොවේ.
සාව සන්නති	=	එම සන්නතිය ද
උදයබ්බයාමනසිකාරෙන=		උදය - වය දෙකට අනුව මනසිකාරය නොපැවැත්වීම් නිසා
පටිච්ඡාදිකා	=	පිළිසන් කළ හැකි
ජාතා	=	වේ

(උදය - වය දෙක මෙනෙහි නොකරන නිසා සන්තතිය පිළිසන් විය හැක. සන්නතිය පිළිසන්ව ඇති බැවින් අනිච්ච ලක්කණය අප්‍රකටවම පවතින්නේ යැයි කියැවේ.)

උදයබ්බයං	=	උදය වය දෙක
පසාදතො	=	දකින කෙනාට
උදයාවත්ථා	=	උදය අවස්ථාව

වයාවතං න පාපුණාති	=	වය අවස්ථාවට නොපැමිණේ
වයවතං වා උදයා		
වතං න පාපුණාති	=	වය අවස්ථාව ද නැවත උදය අවස්ථාවට පත් නොවේ.
උදයකකිණො	=	උදය ඝෂණය
අකෙඤ්ඤ එව	=	වය ඝෂණයෙන් වෙනසි.
වයලකකිණො	=	වය ලඝෂණය
අකෙඤ්ඤ එව	=	උදය ඝෂණයෙන් වෙනස් වේ.
ඉති	=	මෙසේ
එකොපි ධම්මො	=	එකම වූ රූපි ධර්ම එකම වූ නාම ධර්ම ද
බණ වසෙන	=	උදය ඝෂණය, වය ඝෂණය වශයෙන්
හෙදතො	=	වෙනස්ව
උපධ්‍යාති	=	ප්‍රකට වේ.
අතිතාදිකො	=	අතීත ආදී ධර්ම
පගව	=	වෙනස්ව පැණෙන බව විශේෂයෙන් කිව යුතු නොවේ.

(අතීතය හා පච්චුත්තනය, පච්චුත්තන හා අනාගත යන කාල වශයෙන් බෙදීම ඉතාමත් පැහැදිලිව පැනෙයි යන්න මෙයින් අදහස් කෙරේ.)

ඉති	=	මෙසේ වෙනස්ව පැණෙන නිසා
උදයබ්බයං පන-පෙ-		
උපධ්‍යාතිති	=	උදය-වය වශයෙන් පැනේ යැයි ආහ අධ්‍යායනවාර්ගයෙන් වහන්සේ දක්වයි.
තතථ	=	එම කථාවෙහි
සන්නතියා		
විකොපිතායාති	=	'සන්නතියා විකොපිතායාත' යන්න වනාහි
පුබ්බාපරියෙන	=	පෙර පසු වීම වශයෙන්
වා	=	පෙර පසු සම්බන්ධවීම වශයෙන්

පවත්නාමානානං ධම්මානං=	පහළ වූ නාම-රූපයන්ගේ
අකොකොකොකො භාව	
ලක්ඛණෙන	= අන්‍යෝන්‍ය බව මෙනෙහි කරන බැවින්
වා	= එකක් එකක් බැගින් වෙන වෙනම
	මෙනෙහි කරන බැවින්
සන්නතියා	= රූප නාමයන් අඛණ්ඩව එකිනෙක
	සම්බන්ධව පවතින සන්නතිය
උග්ගාචිකාය	= වැසුම් හළ බව, උඩුකුරු කළ බව
හි	= ඇත්තය
උදයබ්බයං	= උදය-වය දෙක
සම්මදෙව	= සමයක් ලෙස
සලලකෙනනසං	= මෙනෙහි කරන්නාට
ධම්මා	= රූප ධර්ම - නාම ධර්මයෝ
සම්බන්ධභාවෙන	= සම්බන්ධවීමේ වශයෙන්
න උපට්ඨහන්ති	= නොපැනේ
අපං බො	= ඇත්ත වශයෙන් වනාහි
අයො සලාකා විය	= පිළවෙලට තබන ලද යකඩ කුරුමෙන්
	එකිනෙකට නොපටලැවී වෙන වෙනම,
	තනි තනිව පැනෙන්නාසේ
අසම්බන්ධ භාවෙන	= සම්බන්ධ නොවී වෙන වෙනම වීම
	වශයෙන්
උපට්ඨහන්ති	= ප්‍රකට වේ පැනේ.
ඉති	= මෙසේ පැනෙන බැවින්

මේ කථාවෙන් "සන්නතිය බිඳීම යන්න, එකම ප්‍රවාහයක් ලෙස ප්‍රකට වූ රූප - නාම ප්‍රවාහය වැසුම් හැර, පියන් පත් අහක් කිරීමද, එම වැසුම් හැරීමද "පෙර පෙර රූප - නාමයන්ගෙන් පසු පසු රූප නාම වෙනම වෙනම පහළ වීමද පසු පසු රූප නාමයන්ගෙන් පෙර පෙර රූප - නාම වෙන වෙනම පහළ වීමද මෙනෙහි කොට දැන ගැනීම දක්වයි. නහි සම්මදෙව ආදී පසු කථාව මගින් "ඇතිවීම - නැතිවීම මෙනෙහි කිරීමෙන් බාහිරව විශේෂයෙන් සන්නතිය විවර කිරීමක් නැතැයි යන්න දක්වූ කථාවම තහවුරු කරයි.

අනිච්ච ලක්ෂණං	=	අනිත්‍ය යැයි මෙනෙහි කොට දැනගත් බැවින් පහළ වූ අනිච්ච ලක්ෂණය
සුට්ඨකරං	=	වඩාත් හොඳින්
පාකටං	=	ප්‍රකට
හොති	=	මේ

මේ අර්ථ කථා ටීකාවනට අනුව මතුවන තාක් රූප නාම පහළ වන පහළ වන ක්ෂණයෙහි අත නැර මෙනෙහි කොට භාවනා කරන යෝගී හට වෙනස් වූ රූප ධර්ම=වෙනස් වූ නාම ධර්ම ද මූල-ආරම්භය, අග-විශෝචීම වශයෙන් වෙන්ව ප්‍රකට වී පෙර පෙර රූප-නාම පසු පසු රූප-නාම එකක් එකක් වශයෙන් වෙන් වෙන්ව ප්‍රකට වේ. එකිනෙකට සම්බන්ධව ඒකකයක් ලෙස ප්‍රකට වී, උදය -වය මෙනෙහි කිරීමෙන් එකට "සම්බන්ධ-ඒකකයක් ලෙස පෙර ප්‍රකට වූ සනතති ප්‍රඥප්තිය" බිඳී විනාශ වීම සිදු වේ. මෙසේ සනතති ප්‍රඥප්තිය බිඳීගිය පුද්ගලයනට උපැද්ම, දිරිම, විශෝචීම නම් වූ අනිත්‍ය ලක්ෂණය, පහළ වී නැතිවී විනාශ වීම යෑම වූ අනිත්‍ය ලක්ෂණය වශයෙන් යන මේ දෙක තුළින් එක් අනිත්‍ය ලක්ෂණයක් තත්ත්වාකාරයෙන් ඉබේම ප්‍රකට වේ. මෙලෙස ප්‍රකට වූ නියම අනිච්ච ලක්ෂණය දැකගනී. පහළවනතාක් රූප-නාමයෝ අනිත්‍ය යැයි දැක දැනගන්නා ඥාණය නියම අනිච්චානුපස්සනාව යැයි සිත තබාගත යුතු. මෙම නියම අනිච්චානුපස්සනාව පහළ වන පහළ වන වාරයේ රූප-නාමයන් නිත්‍ය යැයි සලකාගන්නා නිත්‍ය සංඥාව ද එම සංඥාවෙන් දිගට පහළ වන්නා වූ කෙලෙස්, කම්ම, විපාක ස්කන්ධ යන වට්ටු ද දුරු කරයි.

අනිච්චතො අනුපස්සනො නිච්ච සඤ්ඤං පජ්හති [ප. ම. 110]

අනිච්චතො	=	අනිත්‍ය යැයි
අනුපස්සනො	=	විපස්සනා කරන්නහු
නිච්ච සඤ්ඤං	=	නිත්‍ය යැයි සලකා ගැනීම
පජ්හති	=	දුරු කරයි, පහ කරයි.

මෙම පාළියෙහි සංඥාව දුරුකරයි යන කථාව ප්‍රධාන කථාවයි. එම නිසා රජතුමා මාළිගයෙන් පිටත්වී යැයි කිවහොත් රජතුමාගේ රාජ පිරිවරත් පිටත් වී යැයි කියවෙන්නාක් සේ සංඥාව අනුව යන දිට්ඨි විපල්ලාස (=වැරදි ලෙස වටහා ගැනීම) ආදී සියලු අකුසලයන්ද බැහැර කරයි යන්න ගත යුතුය. එම නිසා මහා ටිකා හි පහත සඳහන් ලෙසට විස්තර දක්වයි.

නිච්ච සඤ්ඤානි නිච්ච ගාහං සඤ්ඤා සීසෙන නිඤ්ඤො. සුඛ සඤ්ඤං අතත සඤ්ඤානි එතථාපි එසෙව නයො [මහා. ටී. 3]

නිච්ච සඤ්ඤානි	=	"නිච්ච සඤ්ඤා" යන්න
සංඛත ධම්මා	=	සංඛත ධර්මයෝ
නිච්චාති	=	නිත්‍ය යැයි
සංසාරාති	=	ශාස්වත යැයි
එවං පචත්තාය	=	මෙලෙස පහළ වූ
මිච්ඡා සඤ්ඤාය	=	මිත්‍යා සලකුණු ගැනීම
සඤ්ඤා ගහගණෙනෙව	=	සංඥා ගැනීමෙන් ම
දිට්ඨි විතතානම්පි	=	දෘෂ්ඨි හා සිත්
ගහණං	=	ගැනීම
දඨබ්බං	=	දත යුතු, සලකාගත යුතු
ඉතො	=	මෙම අනිච්චානුපස්සනාවේ පටන්
පරාසු	=	පසු අනුපස්සනාවන් කෙරෙහිද
එසනායො	=	මේ ආකාරයටම යැ

අනිච්චානුපස්සනාවෙන් දුරුකළ යුතු නිච්ච සඤ්ඤා යන්න දකීම, ඇසීම ආදී සංඛාරයන් නිත්‍යයැ, දිගටම පවතින්නේ යැයි සලකාගන්නා මිත්‍යා සංඥාවයැ. මෙම සංඥා විපල්ලාස දුරු කළාම යැයි සලකාගත යුතු යැ. දුකි, අනත්තානුපස්සනා යන මේවා සුඛ, අත්ත සංඥාවන්

දුරුකරයි යන තැනද මේ ක්‍රමයටම සලකා ගත යුතු යැයි අදහස් කෙරේ.

දුරු කෙරෙන කෙලෙස්

මෙහිලා අනිච්චානුපස්සනාව මඟින් දුරුකළ යුතු නිව්ව සංඥා ආදිය අතීතද? අනාගතද? යත්, අතීත කෙලෙස් වනාහි පහළ විය නිරුද්ධ විය. නිරුද්ධ වී අවසන් වූ එම අතීත කෙලෙස් නැවතද දුරු කිරීමක් අවශ්‍ය නැත. එම නිසා අතීත කෙලෙස් ද දුරු කරනවා නොවේ. අනාගත කෙලෙස් යන්නද විපස්සනා වඩන අවස්ථාවේ නොමැත්තේය. පසුව ඒකාන්තයෙන්ම අනාගතයේ පහළ වන්නා වූ කෙලෙස් වන්නාහ. එම නිසා අනාගත කෙලෙස් ද දුරුකරනවා නොවේ. අනිත්‍ය යැයි භාවනා කරන විපස්සනා කරන පතූත්පන්න ඤාණය ද විපසසනා කුසල් පමණක් පහළ වෙමින් පවතීන්. දුරුකළ යුතු කෙලෙස් යන්න නොමැත්තේය. එම නිසා පච්චුසාන්ත කෙලෙස් ද දුරු කරනවා නොවේ. ඇත්ත වශයෙන් වනාහි ද්වාර හයෙහි පහළ වන ප්‍රකට වන රූප - නාම සංඛාරයන් අනිත්‍ය යැයි නියමාකාරයෙන් භාවනා කිරීමට කලින් සුදුසු අවස්ථාවේ එම සංඛාරයන්ම නිත්‍ය යැයි සලකා ගෙන එම ක්ලේශයෝ පහළ විය හැක්කේය. සුදුසු අවස්ථාවේ පහළ විය හැකි මෙම කෙලෙස් දුරු කරන්නේ යැයි දත යුතු.

ආරම්භානුසය

නිසි අවස්ථාවේ පහළ විය හැකි මේ පහළ වූ කෙලෙස් ද, අතීත කෙලෙස්ද නොවේ. ඒකාන්තයෙන් පහළ වන්නේය යන්න නොවන බැවින් අනාගතද නොවේ. පහළ වෙමින්ද නොපවතින බැවින් ප්‍රතූත්පන්නද නොවේ. තුන් කාලයෙන් මුක්ත වූ අනුසය කෙලෙස්යැ මේ අනුසය කෙලෙස්ද සන්නානයෙහි තැත්පත්ව පවතී. අරමුණක් මත "පවතී". නිත්‍යව යන ලෙසට දෙයාකාරය. ඒ දෙක තුළින්, මාගී ඤාණයෙන් දුරු නොකළ බැවින් පාතග්ජන සෙධ පුද්ගලයාගේ

සත්තානායන් හි ඕනෑම වේලාවක සුදුසු අවස්ථාවේ පහළ වියහැකි කෙලෙස් රාශිය සත්තානයෙහි තැන්පත්ව ඇති සත්තානුසය නම් වේ. මෙම පාඨශ්පත, සෙබ ඇත්තන්ගේ විපසානා භාවනා නොකර 'අනිච්ච - දුක්ඛ - අනත්ත' යැයි නිවැරදිව නොදන්නා අරමුණක් පාසා සුදුසු ඕනෑම වේලාවක පහළ විය හැකි නිච්ච - සුබ - අත්තයැයි නැවත සළකාබලමින් පහළ වන කෙලෙස් රාශිය, මෙනෙහි නොකරන අරමුණුවල තැන්පත්ව පවතින බැවින් ආරම්භණානුසය නම් වේ. මෙයටම ආරම්භාධිගහිතුපානන යැයිද කියනු ලැබේ. විපස්සනාව වනාහි මෙම ආරම්භණානුසය කෙලෙස් පමණක් දුරුකරන්නේ යැයි දතයුතු වඩා තහවුරු ලෙස සිත තබාගැනීම සඳහා සාධක පාළිද දක්වන්නෙමු.

සත්තානුසයො, කාමරාගානුසයො පටිඝානුසයො, මානානුසයො, දිට්ඨානුසයො විචිකිච්ඡානුසයො, භවරාගානුසයො අවිජ්ජානුසයො, යං ලොකෙ අප්පිය රූපං අසාතරූපං එත්ථ සත්තානං රාගානුසයො අනුසෙති යං ලොකෙ අප්පියරූප් අසාත රූපං එත්ථ සත්තානං පටිඝානු සං අනුසෙති. ඉති ඉමෙසු ඥෙසු ධමමෙසු අවිජ්ජා අනුපතිතා, තදෙකට්ඨා මානො ච, දිට්ඨි ච, විචිකිච්ඡා ච දට්ඨකං. [විභ 2/186]

අනුසය	=	හේතු සම්පූර්ණ වී නම් පහළ වීමට හැකි අනුසය කෙලෙස්
කාමරාගානුසයො	=	කාම අරමුණුවලට බැඳෙන අනුසයද
පටිඝානුසයො	=	අරමුණ විනාශකිරීම් කැමැත්ත වශයෙන් එරෙහිව පහර දෙන අනුසයද
දිට්ඨානුසයො	=	වරදවා දැකීමට, වරදවා පිළිගැනීමට යොමුවන අනුසයද
විචිකිච්ඡා අනුසයො	=	සැක කළහැකි අනුසයද
භවරාග අනුසයො	=	භවයට බැඳිය හැකි අනුසයද,

අවිජානුසයො	=	සත්‍ය දත නොහැකි වන, අසත්‍ය පමණක් දැනගත හැකිවන අනුසය ද,
ඉති	=	මේ
සත්ත	=	හතක් වූ (අනුසයන්)
ලොකෙ	=	සංඛාර ලෝකයෙහි
යං පිය රූපං	=	යම් ප්‍රිය ස්වභාවයක්
යං සාත රූපං	=	යම් මනාප ස්වභාවයක්
අත්ථී	=	ඇත්තේය.
එතථ	=	මෙම ප්‍රිය මනාප ස්වභාවයෙහි
සත්තානං	=	සත්ත්වයන්ගේ
රාගානුසයො	=	කාම රාග, භව රාග යැයි කියන රාගානුසය
අනුසෙති	=	තැන්පත් වේ. නිදන්ගත වේ.
ලොකෙ	=	ලෝකයෙහි
යං අප්පිය රූපං	=	යම් අප්‍රිය වූ ස්වභාවයක්
යං අසාත රූපං	=	යම් අමනාප ස්වභාවයක්
අත්ථී	=	ඇත්තේය.
එත්ථ	=	එම අප්‍රිය වූ අමනාප වූ ස්වභාවය මත
සත්තානං	=	සත්ත්වයන්ගේ
පටිඝානුසයො	=	දෝෂය නම් වූ පටිඝානුසය
අනුසෙති	=	තැන්පත්වේ. නිදන්ගත වේ
ඉති	=	මෙලෙස තැන්පත් වූ
ඉමේසු දව්සු ධම්මෙසු	=	මෙම භොද - නරක ධර්ම දෙක්හි
අවිජා	=	අවිජානුසය
අනුපතිතා	=	තැන්පත් වේ.

මානෝ ව	=	මනානුසය ද
තදෙකධෝ	=	එම අවිද්‍යාව හා එකට බැඳී සිතක පිහිටයි යැයි
දධ්‍යබ්බෝ	=	දත යුතු
දිට්ඨි ව	=	දිට්ඨි අනුසය ද
විචිකිච්ඡා ව	=	විචිකිච්ඡානුසය ද
තදෙකධෝ	=	එම අවිද්‍යාව සමඟ එකට යෙදී සිතක පිහිටයි යැයි
දධ්‍යබ්බෝ	=	දත යුතුය.

හොඳ - ස්වභාවික නෛසර්ගික අරමුණ සභාව ඉධාරම්මණ යැයි කියනු ලැබේ. එය මුඛ්‍ය මූලික ස්වභාවය වශයෙන්ම ඉෂ්ඨ වූ මනාප වූ අරමුණක් යැයි යන්න අදහසයි. ඇත්තටම ලස්සන පෙනුම කන්කළු කටහඬ ආදිය අනුව වටහාගන්න. අසුචි, මළ බළු කුණක් ආදී අරමුණු මුඛ්‍ය ලෙස නරක වූවත්, බල්ලා, උරා, ගිජු ලිහිණියා ආදී සත්ත්වයන් හොඳ ලෙසට කල්පනා කරන සිතන මතන බැවින් හොඳ අරමුණක්, කැමති අරමුණක් වනු ඇත.

මෙලෙස නොහොඳ අරමුණක් වූවත් හොඳ ලෙසට සලකා සිතන මතන කල්හි පරිකප්පඉධාරම්මණ නම්වේ. සලකා බැලීමෙන් කල්පනා කිරීමෙන් පසු හොඳ බවට පත්වූ, කැමති වීමට සුදුසු අරමුණක් යැයි අදහස් කෙරේ. තාත්වික හා අතාත්වික වූ ඉෂ්ඨාරම්මණ වන්නා වූ මෙම සභාව ඉධාරම්මණ, පරිකප්ප ඉධාරම්මණ යන දෙකම පිය රූප - සාත රූප නම්වේ. මෙම ඉෂ්ඨ වූ ලෝකික ධර්මයන්හි කාමරාග අනුසය, භාවරාග අනුසය නිදන්ගත වේ. එලෙසටම ස්වභාවිකවම නරක වූ අරමුණ සභාව අනිධාරම්මණ නම් වේ. එය නෛසර්ගිකවම නොකමැති බවට සුදුසු, අමනාප අරමුණකැයි අදහස් කෙරේ. අරමුණ හොඳ වී නමුත් නරක ලෙසට සලකන සිතන මතන තැනැත්තාට නරක වන්නා වූ අරමුණ පරිකප්ප අනිධාරම්මණය නම් වේ. කල්පනා

කිරීමෙන් තරක් වූ අකමැති බවට ගිය අරමුණක් යැයි අදහස් කෙරේ. තාත්වික හා අතාත්වික අනිෂ්ඨාරම්මණ වන්නා වූ මේ සභාව අනිධාරම්මණ හා පරිකප්ප අනිධාරම්මණ යන දෙකම අස්ථි රූප-අසාන රූප නම් වේ. මේ අනිධාරම්මණ වන්නා වූ ලෝකී ධර්මයන් හි පටිසානුසය නිදන්ගත වේ. මෙම ඉෂ්ඨාරම්මණ අනිෂ්ඨාරම්මණ වන්නා වූ අරමුණුවල රාග-දෝෂ නිදන්ගත වන වාරයක් පාසා අවිජ්ජානුසය ද නිදන්ගත වේ. අවිජ්ජාව නිදන්ගත වී නම් එකම සිතක අවිද්‍යාව හා යෙදී තිබෙන පුරුද්ධ ඇති මාන - දිට්ඨි - විචිකිච්ඡාවන් ද නිදන්ගත වේ යැයි අදහස් කෙරේ. නිදන්ගතවේ යන්නද තැනෙක සැඟවී පවතිනවා යැයි අදහස් නොකෙරේ. ඇත්ත වශයෙන් වනාහි විපස්සනා ඥාණ, මාරී ඥාණ යනාදිය මගින් තවම දුරු නොකළ බැවින් සුදුසු හේතු ධර්ම ඵලභී කළ එම නිදන්ගත වූ අරමුණ හා සම්බන්ධ වී පහළ වීමට සුදුසු විමම නිදන්ගත වීම යැයි අදහස් කෙරේ.

එත් සත්තානං රාගානුසයො අනුසෙතිති එතස්මිං ඉධාරම්මණෙ සත්තානං අප්පහිනධෙය්න රාගානුසයො අනුසෙති [විභ. අ.]

එත් සත්තානං

රාගානුසයො අනුසෙතිති = රාගානුසයො අනුසෙතිති යනු එත් සත්තානං

එතස්මිං ඉධාරම්මණෙ = මේ ඉෂ්ඨ අරමුණෙහි

සත්තානං = සත්ත්වයන්ගේ

රාගානුසයො = රාගානුසය

අප්පහිනධෙය්න = විපස්සනා ඥාණ, මාරී ඥාණ යන මේවා මගින් දුරු නොකළ නිසා

අනුසෙතිති = නිදන්ගතවේ.

(‘නිදන්ගත වේ’ යන්න දුරු නොකළේය යන අදහස දේ)

ආරම්භ සන්නානානුසයනෙසු ඉට්ඨාරම්මණෙ ආරම්මණානුසයෙන අනුසෙති. [මූල වී. (බු) 213]

ආරම්භ සන්නානානුසයනෙසු = අරමුණෙහි තැන්පත්වීම
සන්තානයෙහි තැන්පත්
වීම යන දෙකින්

ඉට්ඨාරම්මණෙ = ඉටු අරමුණෙහි

ආරම්මණානුසයනෙන = අරමුණෙහි තැන්පත්වීම
වශයෙන්

අනුසෙති = තැන්පත්වේ. (=නිදන්ගත
වේ.)

ආරම්භ සන්නානානුසයනෙසුනි ආරම්මණානුසයනං සන්නානානුසයනනති ද්විසු අනුසයනෙසු යථා හි මගෙන අසම්මුච්ඡිනො රාගො කාරණලාභෙ උප්පස්සාරහො ථාමග්ගධොන සන්නානෙ අනුසෙතිති වුවවති, එවං ඉට්ඨාරම්මනෙපිති තසස ආරම්මණානුසයනං දධ්මි. [අදාල අනුට්ඨා විචරණයයි]

ආරම්භ සන්නානානුසයනෙසුනි = ආරම්භ සන්නානානුසයනෙසු
යනු

ආරම්මණානුසයනං = ආරම්මණයෙහි තැන්පත්වීම

සන්නානානුසයනං = සන්තානයෙහි තැන්පත්වීම

ඉති ද්විසු අනුසයනෙසු = මේ දෙකක් වූ තැන්පත් වීම
(නිදන්ගතවීම) දෙකෙහි

හි = තැන්පත් වන ආකාර දක්වයි

මගෙන අසම්මුච්ඡිනො = මාර්ගී ඤාණයෙන් ඉතිරි
නොකොට දුරු නොකළ නිසා

කාරණලාභෙ උප්පස්සාරහො = හේතු සම්පාත වීමෙන් පහළවිය
හැකි

රාගො	=	රාගය තෙම
ථාමගතට්ඨෙන	=	පහළවීමේ ශක්තිය බලවත්ව ඇති ඝභාවය වශයෙන්
සන්තානෙ අනුසෙතිති	=	සන්තානයෙහි තැන්පත් වේ යැයි
චුච්චති යථා	=	කියන්නාක් සේ
එවං.	=	එසේම
විපස්සනා මගෙගහි		
අසමුච්ඡන්තො	=	විපස්සනා හා මාර්ගී ඥාණ මගින් ඉතිරි නොකොට දුරු නොකළ බැවින්
කාරණාලාභෙ උපස්සනාරහො=		හේතු සපැමිණීමෙන් පහළ විය හැකි
රාගො	=	රාගය තෙම
ථාමගතට්ඨෙන	=	පහළ විය හැකි ශක්තිය බලවත්ව ඇති ස්වභාවය වශයෙන්
ඉධාරම්මණෙපි අනුසෙතිති	=	ඉෂ්ඨාරම්මණයෙහිද තැන්පත් වේ යැයි.
චුච්චති	=	කියනු ලැබේ
ඉති	=	මෙලෙස කිව හැකි බැවින්
තස්ස	=	ඉෂ්ඨාරම්මණයෙහි නිදන්ගත වූ එම රාගය
ආරම්මණානුසයනං	=	අරමුණෙහි නිදන්ගත වීම
දට්ඨබ්බං	=	දත යුතු

විපස්සනා ඥාණ, මාර්ගී ඥාණ වශයෙන් තත්වාකාරයෙන් තවම
නොදත් අරමුණක් පාසා, කෙලෙස් පහළ විය හැකි බව = කෙලෙස්
පහළවීම නිම නොවීමම “එම අරමුණෙහි කෙලෙස් නිදන්ගත විය”

යැයි අදහස් දක්වන බව ඉහත සඳහන් අටයකටා ටිකා වන්හි ප්‍රකටය. අරමුණෙහි තැන්පත්වන=නිදන්ගතවන මෙම අනුසයට ආරම්භණානුසය යැයි කියනු ලැබේ.

එම නිසා

සුඛය හිකඩවේ වේදනාව රාගානුසයො පහාතබ්බො, දුකඛය වේදනාය පටිසානුසයො පහාතබ්බො අදුකඛම සුඛය වේදනාය අවිජ්ජානුසයො පහාතබ්බො = මහණෙනි! සුඛ වේදනාවෙහි රාගානුසය පහකළ යුතු, දුකඛ වේදනාවෙහි පටිසානුසය පහකළ යුතු, අදුකඛම සුඛ වේදනාවෙහි අවිජ්ජානුසය පහකළ යුතු” යැයි යනාදී වේදනා සංයුක්තයේ සගාථක වග්ගයේ තුන්වන සූත්‍රය විවරණය කරන අධ්‍යාය කථාව.

“ඉමස්මිං සුතෙ ආරම්භණානුසයො කට්ඨො = මෙම තුන්වන සූත්‍රයේ ආරම්භණානුසය දේශනා කරන ලදි” යැයි අනුශාසනය කරයි. එම වග්ගයෙහිම ජට්ඨ සූත්‍ර විවරණයේ, ආරම්භණානුසය ගැන දේශනා කළ බව, එලෙසටම දක්වයි. මෙම ආරම්භණානුසයම උප්පන්න වර්තමාන බෙදා දක්වන අටය කථාවෙහි ආරම්භණාධිග්ගිකුප්පන්න - දුක්චෙන්තේ ඒ පහත සඳහන් ලෙසටයි.

වකඛාදීනං පන ආපාඨගතෙ ආරම්භණෙ පුබ්බභාගෙ අනුප්පජ්ජමානමපි කිලෙසජාතං ආරම්භණසස අධිග්ගිකතා එවං අපර භාගෙ එකනෙතන උප්පත්තිතො, ආරම්භණාධිග්ගිකුප්පන්නත්ති වුවහි.

වකඛාදීනං	=	වකඛුද්වාර ආදියට
ආපාතගතෙ ආරම්භණෙ	=	රූපාරම්භණ ආදී ආරම්භණයක් ප්‍රකට වූ කල්හි
පුබ්බභාගෙ	=	ආරම්භණය පැමිණි පූර්ව භාගයේ
අනුප්පජ්ජමානමපි කිලෙසජාතං	=	තවම පහළ නොවූ කෙලෙස් සමූහය ද (එම අවස්ථාවේ පහළ වූ කෙලෙස් ගැන කුමන කථාද)

ආරම්භණය අධිකතතා එව	=	අරමුණ ප්‍රකටව දැඩිව ගත් ස්වභාවය ඇති බැවින්ම
අපර භාගෙ	=	නැවත සළකා බැලීම ආදී වශයෙන් හේතු සම්පාත වූ පසු කාලයෙහි
එකතෙතන උපාතනිතො	=	ඒකාන්තයෙන් පහළවිය හැකි බැවින්
ආරම්භණාධිගහනිකුප්‍යනනනි	=	ආරම්භණාධිගහනිකුප්‍යනන යැයි වුවහි
	=	කියනු ලැබේ.

අදහස වහාහි

ඉෂ්ඨ අනිෂ්ඨ වන්නා වූ වණ් රූප, සද්ද, ගන්ධ, රස, ස්ප්‍ර්ෂ, ධර්ම ස්වභාව යන අරමුණු හය ප්‍රකටව දැක, අසා, විඳ රසබලා, පහසලැබ දැනගත්තේ නම් එම ඤාණයෙහිම ලොභ-දෝස ආදී කෙළෙස් පහළවීමද වේ. පහළ නොවීම ද වේ. එම ඤාණයෙහිම කෙළෙස් පහළ වූයේ නම් වනාහි පසුව ඒ අනුවම දිගට පහළ වීම ප්‍රකටය. යොනිසෝමනසිකාරය ආදිය නිසා එම ඤාණයෙහි වනාහි කෙළෙස් පහළ නොවුනද අරමුණ ප්‍රකටව, පැහැදිලිව සළකුණුගත් තැනැත්තාට, පසු අවස්ථාවෙහි නැවත සිතනවිට, ඒ හා සමාන අරමුණක් හමුවීම සිදුවනවිට, විරුද්ධ පාක්ෂික අරමුණක් හමුවන විට, අනුන් විසින් සිහිපත්කරවන විට යනාදී හේතු එළඹී විට තදින් සළකුණුගත් එම අරමුණ හා සම්බන්ධවී කෙළෙස් පහළවීම ඒකාන්තය. මක්නිසා එසේ පහළ වන්නේද යත්: අරමුණෙහි තදින් සළකුණු ගත් බැවිනි. එම නිසා අරමුණ පැහැදිලිව ප්‍රකටව සළකුණු ගැනීම නිසා පහළවීමේ සුදානම ඇති එම කෙළෙස් වර්ගය ආරම්භණාධිගහනිකුප්‍යනන යැයි කියනු ලැබේ. මෙහිලා ආරම්භණය අධිගහනිකතතා එව යන හේතුදක්වන කථාවම විශේෂ අවධානය ලක් කළයුතු. අරමුණ දැඩිව ප්‍රකටව හඳුනාගත් නිසා එම අරමුණ හා බැඳී පසුකාලයේ කෙළෙස් පහළවේ. එසේ නොවේනම් කෙළෙස් පහළ නොවේ යැයි යන මේ අදහසද දකියුතු.

මාගේ ඥාණයෙන් කෙළෙස් ඉතිරි නැතිව දුරුකළ ආර්යයන් වහන්සේට ආරම්භානුසය කෙළෙස් දුරුවීම ගැන සැකයක් නැත්තේය. විපස්සනා මාගීයෙන් කෙසේ දුරු කරන්නේද දේවාර හයෙහි ප්‍රකටව පැනෙන අවස්ථාවේ රූප-දැකීම, සද්ද-ඇසීම ආදී අරමුණු අනිත්‍යය වේවා, දුක්ඛ වේවා, වශයෙහි පැවැත්විය නොහැකි අනාත්ම ස්වභාවය හෝ වේවා මෙනෙහි කොට භාවනාවෙන් දෑක දැනගන්නා පුද්ගලයාට එම මෙනෙහි කොට දැන ගන්නා අවස්ථාවෙහි ද, නැවත කල්පනාකරන පසු අවස්ථාවන් හිද එම මෙනෙහි කොට දැනගත් අරමුණ නිත්‍ය, සුඛ, ආත්ම යැයි සලකාගන්නා බැඳීගන්නා කෙළෙස් පහළවිය නොහැක්කේය. පහළ වීමට අවසර නොලබයි. මෙලෙස කෙළෙස් සඳහා අවසර නොලබන බැවින් "මෙනෙහි කොට දැනගත්තාක් අරමුණු විෂයෙහි කෙළෙස් තැන්පත් නොවේ යැයිද" ආරම්භානුසයාගිතුප්පන නම් වූ ආරම්භානුසය දුරුවේයැ" යිද, ආරම්භානුසය දුරුවීමේ එම අනුසය ඇතිවිට පහළ වන්නාවූ පරිපූර්ණ විනික්කම කිලෙස්ද සහිතව කුසල කමී - අකුසල කමී සහිතව විපාක කමීයෙන්ද සාකල්‍යයෙන් දුරුවෙත්. තත්ත්වාකාරයෙන් දෑක දැනගන්නා විපස්සනාව නිසා වරදවා දෑක දැනගන්න කෙළෙස් කමී, විපාක පහළ විය නොහැකි බව, දුරුවීම, විපස්සනා මඟින් දුරුකිරීමම වේ. පහත දැක්වෙන්නේ මහා ටිකා විවරණයයි.

අනිච්චානුපස්සනා තාව තද්ධග්ගසාහන වසෙන නිච්ච සඤ්ඤං පරිච්ඡති, පරිච්ඡන්තිව තථා අප්පවත්තියං යෙ නිච්චනති ගහනවසෙන කිලෙසා, තමුලකා අභිසංඛාරා තද්ධග්ගමුලකා වට්ඨාසා බන්ධා, අනාගතෙ උප්පේයස්සුං තෙ සබ්බෙපි අප්පවත්තිකරණවසෙන පරිච්ඡති - තථා දුක්ඛානුපස්සනාදයො, තෙනාහ විපස්සනා තද්ධග්ගවසෙන සද්ධිං බන්ධාභිසංඛාරෙහි කිලෙසෙ පරිච්ඡති

තාව	=	ප්‍රථමයෙන්
අනිච්චානුපස්සනා	=	අනිච්චානුපස්සනාව

නිච්ච සඤ්ඤාං	=	නිත්‍යයැයි සලකුණු ගැනීම
තදංගසාහාන වසෙන	=	තදංග ප්‍රභාන වශයෙන්
පරිච්චජති	=	දුරුකරයි.
ච	=	දිගට දක්වන්නෙමු
සා	=	එම අනිච්චානුපස්සනාව
පරිච්චජති	=	දුරුකරයි.
ච	=	දිගට දක්වන්නෙමු
සා	=	එම අනිච්චානුපස්සනාව
පරිච්චජනති	=	නිත්‍ය සඤ්ඤාව දුරු කළ (පරිච්චජති හා බැඳේ)
තථා අසාවතතිසං	=	අනිත්‍ය යැයි භාවනා කරන එම ස්වභාවය වශයෙන් අනිච්චානුපස්සනා සිදුනොවන්නේ (න උප්පජ්ජය්‍යං හා බැඳේ)
නිච්චනති ගහණවසෙන ච=		නිත්‍යයැයි ගැනීම් ස්වභාව වශයෙන්
යෙ කිලෙසාව	=	යම් වූ ක්ලේශයන් ද
තමමුලකා	=	එම ක්ලේශය මුල් වූ
යෙ අභිසංඛාරා ච	=	කුසල කම් අකුසල කම් යන යම් වූ අභිසංඛාරයන් ද
තදුභය මූලකා	=	එම දෙකක් වූ ක්ලේශ හා කම් නම් මුල් ඇති.
යෙ විපාකාබ්‍යධං	=	යම් වූ නව භවයේ විපාකස්කන්ධයෝ ද
අනාගතෙ	=	අනාගතයෙහි
උප්පජ්ජය්‍යං	=	උපදින්නේය. ඉපදිය හැක්කේය.
තෙ සබ්බෙපි	=	එම ඉපදිය හැකි කිලෙස, කම්, විපාක ස්කන්ධයන් සියල්ලම ද

අප්‍රවක්තිකරනවසෙන	=	නොපැවැත්වීම සිදුකිරීම් වශයෙන්
වා	=	පහළ නොවිය හැකි ලෙසට කිරීම් වශයෙන්
පරිච්ඡේද	=	දුරුකරයි.
දුක්ඛානුපස්සනාදයෝ	=	දුක්ඛානුපස්සනා ආදිය
කථා	=	එම අනිච්ඡානුපස්සනාව මෙන්ම දුරුකරයි
තෙන	=	එබැවින්
විපස්සනා තදංග වසෙන සද්ධිං බ්‍රහ්මානිසංඛාරෙහි කෙලෙස පරිච්ඡේදිති	=	විපස්සනාව වනාහි විපාක ස්කන්ධය, අභිසංඛාරයන් හා සමග ක්ලේශයෝ තදංග වශයෙන් දුරුකරයි යැයි
ආහ	=	අධි කථා හි කියයි.

අර්ථය වනාහි

හය ද්වාරයන්හි ප්‍රකට වූ අරමුණු අනිත්‍ය යැයි දැක දැනගැනීම සිදුවීමට කලින් එම අරමුණු නිත්‍යයැයි සලකා භාරගන්නා කෙළෙස් පහළ වීමට අවසර ලැබේ. මෙලෙස පහළ වීමට අවසර ලබන බැවින්, අනිත්‍යයැයි නොදකින නොදන්නා එම අරමුණෙහි කෙළෙස් නිදන්ගත වේ.

මෙලෙස නිදන්ගත වන බැවින් පසු කාලයෙහි හේතු සම්පූර්ණ වූ වාරයක් වාරයක් පාසා එම අරමුණු නිත්‍ය වශයෙන් සලකයි සිතයි මතයි. මෙලෙස සිතන මතන බව පරිශුද්ධාන කෙළෙස් වේ. නැවතුදු හේතු කරුණු එළඹී කල්හී, නිත්‍ය වශයෙන් සලකාගත් එම අරමුණු ලබාගැනීමට, වඩා ගැනීමට, විනාශ කිරීමට හෝ වේවා උත්සාහ කරයි. මෙම උත්සාහය "නිත්‍ය යැයි සලකා කෙළෙස් දිගට පහළවන නිසා"

එම කෙළෙස් මුල සහිත වූ අභිසංඛාරම වේ. කුසල කම් අකුසල කම් නම්වන මෙම අභිසංඛාර නිසා හේතු සම්පූර්ණවන අවස්ථාවෙහි පටිසන්ධි විඤ්ඤාණය ආදී භවයේ නව විපාක ස්කන්ධයෝ පහළ වෙත්.

මෙලෙස සිදුවන බැවින් අලුත් භවයේ විපාක ස්කන්ධයෝ අභිසංඛාර නම්වූ කම් හේතු ඇති විටම පහළ විය හැක්කේය. කම් නොමැත්තේ නම් පහළ විය නොහැක්කේය. කම්යන් ද නිත්‍ය යැයි සිතන මතක ක්ලේශයන් නොමැතිවිට පහළ නොවෙත්. කෙළෙස් ද නිත්‍ය යැයි සිතා භාරගන්නා බව නොමැති විට පහළ විය නොහැක්කේය. ද්වාර ප්‍රකටවන ඤාණයෙහි එම අරමුණ නිත්‍ය යැයි තත්ත්වාකාරයෙන් දැනගත් විට වනාහි. නිත්‍යයැයි සිතන මතක බවට අවසර නොලැබෙන්නේමය. එබැවින් ද්වාර හයෙහි ප්‍රකටවන මොහොතේ අරමුණ අනිත්‍ය යැයි තත්ත්වාකාරයෙන් දැනගන්නා අනිච්ඡානුපස්සනාව පහළ වී නම් එම අරමුණ නිත්‍යයැයි සිතා බැඳී ගැනීම නම් වූ අනුසය කෙළෙස් ද දුරුවේ. නිත්‍ය යැයි සිතන මතක පරිශුද්ධානද දුරුවේ. එම අරමුණ හා සම්බන්ධයෙන් ව්‍යාත්තික්‍රමය = විනික්කම රැස්කිරීම = අභිසංඛාර ද දුරුවේ. අභිසංඛාර පවා නොමැති බැවින් කම්යේ විපාක වන අලුත්භව ස්කන්ධයෝද පහළ නොවීම් වශයෙන් සංසිද්දේ. මෙලෙස අනුසයෙන් පටන්ගත අලුත් භව ස්කන්ධයන් තෙක් පහළ නොවීම් වශයෙන් දුරු කිරීම් කළ හැකි බැවින් "අනිච්ඡානුපස්සනාව වනාහි එම කෙළෙස් කම් විපාක ස්කන්ධයෝ දුරුකරයි" යැයි දක්වයි. දුරු කරයි යන්න නිවීම, පහළ නොවීම, පහළවීම අවසර නොදීමම වන්නේය. දුක්ඛා - අනත්තා අනුපස්සනාවෝ ද සුඛ, අත්තයැයි සලකා පහළ විය හැකි ක්ලේශයන් පිළිවෙලින් මේ ලෙසටම දුරුකරයි. එබැවින් අධ්‍යාපන කථාහි "විපස්සනාව වනාහි විපාක ස්කන්ධයෝ, අභිසංඛාරයන් ද සහිත කෙළෙස් තදංග ප්‍රභාණ වශයෙන් දුරුකරයි" යැයි දක්වයි යන්න වටහාගත යුතුයි.

සත්තානානුසය

පෘතග්ජන, සොකාපන්න සකදාගාමී අනාගාමී යන ඇත්තන්ගේ සත්තානයන්හි මාරී ඥාණයෙන් තවම දුරු නොකළ කෙළෙස් ඇති නිසා, අදාල හේතු සම්පූර්ණ වී නම් කවර වේලාවක නමුදු පහළවිය හැකි කෙළෙස් සමූහය සත්තානානුසය නම් වේ. එම පුද්ගලයන්ගේ සත්තානවල පහළවීම සුදානම්ව පවතින කෙළෙස් නිදන්ගතව පවතින කෙළෙස් යැයි දැක්වේ. උපමාවක් ලෙස... උණ රෝගය සම්පූර්ණයෙන් සුව නොවනු තැනැත්තා “දෑන් සනීපදයි” ප්‍රශ්න කළහොත් එම ප්‍රශ්නකරන මොහොතෙහි උණ නැග නොතිබෙන්නේ නමුදු පෙරද උණ තිබුණේය. පසුවද උණ ගැනෙනු ඇති බැවින් “උණ තියෙනවා” යැයි කීම ගැලපෙන්නාක් මෙන්, මස්-මාළු වළඳන කෙනෙකුගෙන් මස්-මාළු වළඳනවාදැයි ඇසුව හොත්, එම ප්‍රශ්න කරන අවස්ථාවේ මස් -මාළු කෑමක් නොපැනුනත් පෙරද වැළඳුවෙහිය, පසුවද වළඳනු ඇති බැවින් “මස්-මාළු වළඳනවා” යැයි උත්තර දෙන්නාක් සේද, පෘතග්ජනයන්ගේ සත්තාන වල අනුසය කෙළෙස් හත, සොකාපන්න, සකදාගාමී උතුමන්ගේ සත්තාන වල දිට්ඨි - විචිකිච්ඡා හැර ඉතිරි අනුසය කෙළෙස් පහ, අනාගාමී උතුමන්ගේ සත්තානයන්හි හව රාග - මාන - අවිජ්ජා යන අනුසය තුන යන මේ කෙළෙස් උප්පාද, ධීනි භංග වශයෙන් පහළ වෙමින් පවතින්නේ නැති නමුදු පෙරද පහළ වී පසුවටද හේතු කරුණු පෙළ ගැසුණු විට පහළවනු ඇති බැවින්, පහළ වීම දුරුනොවුන නිසා එක් එක්කෙනෙක් වූ පුද්ගලයකුගේ සත්තානයන්හි පහළ වීමට අවසර තිබේ. නිදන්ගතව තිබේ යන්න නම් වේ. පහත දැක්වෙන්නේ යමකප්පකරණ පාළියයි.

අනාගාමීසස අවිජ්ජානුසයොව මානානුසයොව
භවරාගානුසයොව අනුසෙනි-පෙ-දවිනනං පුගගලානං අවිජ්ජානුසයොව
කාමරාගානුසයොව පටිසානුසයොව මානානුසයොව භවරාගානුසයොව
අනුසෙනි නොව තෙසං දිට්ඨානුසයොව විචිකිච්ඡානුසයෙයාවා
අනුසෙනි පුට්ඨස්සස අවිජ්ජානුසයොව අනුසෙති කාමරාගානුසයොව
පටිසානුසයොව මානානුසයොව දිට්ඨානුසයොව විචිකිච්ඡානුසයොව
භාවරාගානුසයොව අනුසෙනි

අනාගාමීඝ්ඤා	=	අනාගාමී උතුමාගේ සන්තානයෙහි
අවිජ්ජානුසයො ව	=	අවිජ්ජානුසය ද
මානානුසයො ව	=	මානානුසයද
භවරාගානුසයො ව	=	භවරාගානුසයද
අනුසෙනි	=	නිදන්ගතව වෙත්
චේතනං පුග්ගලානං	=	සෝතාපත්ත සකදාගාමී යන පුද්ගලයන් දෙදෙනාගේ සන්තානවල
අවිජ්ජානුසයොව	=	අවිජ්ජානුසය ද
කාමරාගානුසයො ව	=	කාමරාග අනුසය ද
පටිසානුසයො ව	=	පටිස අනුසය ද
මානානුසයො ව	=	මානානුසය ද
භවරාගානුසයො ව	=	භවරාගානුසය ද
අනුසෙනි	=	නිදන්ගත වෙත්.
තෙසං	=	එම සෝතාපත්ත, සකදාගාමී උතුමන්ගේ සන්තාන වල
දිට්ඨානුසයො ව	=	දිට්ඨි අනුසය ද
විචිකිල්ෂානුසයො ව	=	විචිකිල්ෂානුසය ද
නො අනුසෙනි	=	නිදන්ගත නොවෙත්
පුප්පුස්සකං	=	පෘතග්ජනයන්ගේ සන්තානවල
අවිජ්ජානුසයොව	=	අවිද්‍යානුසය ද
අනුසෙනි	=	නිදන්ගත වෙත්,
කාමරාගානුසයො ව	=	කාම රාගානුසයෝ ද
පටිසානුසයො ව	=	පටිස අනුසය ද
මානානුසයො ව	=	මාන අනුසය ද
දිට්ඨානුසයො ව	=	දිට්ඨි අනුසය ද

විවිකිච්ඡානුසයො ව = විවිකිච්ඡා අනුසයොව
 භව රාගානුසයො ව = භවරාගානුසය ද
 අනුසෙකති = තැන්පත්වේ.

මේ පාළියෙහි දක්වන ලද කෙළෙස් වර්ග හත තුළත් භවරාග හා කාම රාගයන් ද රාගය හා පටිස විවිකිච්ඡාවෝ ද පටිසය සමඟ, මාන, දිට්ඨි, විවිකිච්ඡා, රාගා යෝ ද මාන හා දිට්ඨි, විවිකිච්ඡා, පටිස යන මේවාද දිට්ඨි හා විවිකිච්ඡා භවරාග මානාදිය ද උප්පාද වශයෙන් සියල්ල එකට පහළවිය නොහැක්කේ ය. මෙලෙස එකට පහළ විය නොහැකි කෙළෙස්ද “අනුසය වශයෙන් සියල්ල නිදන්ගතවෙත්, පහළවෙත්”. එබැවින් අනුසය කෙළෙස් යැයි කියන තැන පරිශුද්ධාන, විනික්කම යනාදිය මෙන් උප්පාද, ධීති, භංග අවස්ථාවන්ට අනුව මිශ්‍රව පහළ වනවා යැයි අදහස් නොකෙරේ. ඇත්ත වශයෙන් වනාහි මාගී ඤාණයෙන් දුරු නොකළ බැවින් ඒ ඒ පුද්ගලයනගේ සන්තානයන් හි හේතු කරුණු සම්පූර්ණ නම් පහළවිය හැකිය, කියන “ථාමගතභාව යට අනුව නිදන්ගත වේ” යැයි කිව යුතු, පහළ විය හැකි කෙළෙස් වෙත් යැයි සිත තබාගත යුතු. පහත සඳහන් වන්නේ කාමරාග, පටිස එකට නිදන්ගතව පවතින ආකාරය, පහළ වන ආකාරය පෙන්වන යම්කථාකරණ පාළියයි.

යස්ස කාමරාගානුසයො අනුසෙති තස්ස පටිසානුසයො අනුසෙතිති ආමනනා. යස්ස කාමරාගානුසයො උප්පජ්ජති, තස්ස පටිසානුසයො උප්පජ්ජති ආමනනා.

යස්ස = යමෙකුගේ සන්තානයක
 කාමරාගානුසයො = කාමරාග අනුසය
 අනුසෙති = නිදන්ගතව පවතී නම්
 වා = සුදුසු හේතු එළඹී කල්හී පහළවිය හැකි වන්නේද.

තසා	=	ඒ පුද්ගලයාගේ සන්තානයෙහි
පටිඝානුසයො	=	පටිඝානුසය
උප්පාදානිති	=	පහළ වෙත්දැයි
ඉති	=	මෙලෙස ප්‍රශ්නයක් වන්නේ නම්
අමතතා	=	"ඔව්" යැයි පිළිතුරු දියයුතු

යමහි සන්තානෙ අනුසයා අප්පාදානා, යමහි වා පන නෙසං සන්තානෙ උප්පාති පච්චයෙ සති උප්පාති අනිචාරිතා. තපථ අනුප්පජ්ජනකඛණෙපී උප්පන්නපුබ්බකෙඤ්ච ව කාලනතරෙ උප්පාදානකඤ්ච උපාදාය යසා කාමරාගානුසයො උප්පාති තසා පටිඝානුසයො උප්පාදානියෙව නාම [ප. ප. අ.]

යමක අධිකරා පදගත අර්ථ

යමහි සන්තානෙ	=	යමෙකුගේ සන්තානයෙහි
අනුසයා	=	අනුසයන්
අප්පාදානා	=	මාගී ඤාණයෙන් දුරු නොකළකාක්
පන	=	මාගීයෙන් තවම දුරුනොකළ තාක්, කෙළෙස් ඇතිතාක්, නිදන්ගතව පවතීද? යන ප්‍රශ්න අනුව දිගට විවරණය කරන්නෙමු.

යමහි සන්තානෙ	=	යමෙකුගේ සන්තානයෙහි
නෙසං	=	එම අනුසයන්ගේ
උප්පාතිපච්චයෙ සති	=	පහළ වීමට හේතු ධම් ඇත්තේ වී නම්
උප්පාති	=	එම අනුසයන්ගේ පහළවීමද
අනිචාරිතා	=	වැළැක්විය නොහැක්කේය. අනිචාර්යය.

(මේ පසු වාක්‍යයෙන් "පහළවීම හේතු සම්පූර්ණ වූ අවස්ථාවෙහි කෙළෙස් පහළ වීම නොවැළැක්විය හැකි සන්තානයෙහි, එම කෙළෙස්

පහළ වීමේ ශක්‍යතාව (ඇතිවී) ධාමගතවේ. මෙම ධාමගත කෙළෙස් හත පමණක් නිදන්ගත යැයි කියනු ලැබේ. අනුසය නම්වේ” යැයි විවරණය කරයි. ධාමගත වීම අනුසය හත හා බැඳේ. බාහිර කෙළෙස් හා සම්බන්ධ නැතැයි මූල ටීකාහි දක්වේ එබැවින් “මාරී ඤාණයෙන් දුරුනොකළේ වී නමුදු ධාමගත නොවන්නා වූ බාහිර කෙළෙස් අනුසය නම් නොවේ.” යැයි යන මේ අදහස වැටහෙන්නේ යැයි පිළිගැනේ. වෙනත් ආකාරයකට වනාහි:)

පන	=	මාරී ඤාණයෙන් දුරු නොකළ කෙළෙස් පමණක් නිදන්ගත වේදැයි යන ප්‍රශ්නය දිගට විස්තර කරන්නෙමු.
යමෙහි සන්නානේ	=	යමෙකුගේ සන්තානයේ
නෙසං	=	එම අනුසයන්ගේ
උප්පත්ති පඨවයෙ සති	=	පහළ වීමට හේතු ඇත්තේ නම්
උප්පත්ති	=	එම අනුසයනගේ පහළවීම
අනිවාරිතාවා	=	සමථ, විපසසනා මගින් දුරු කොට නොමැති බවද
හොති	=	වේ.

(මේ අර්ථය “සමථ විපසසනානං අඤ්ඤාතර වසෙන අවිකම්මහිතං කිලෙස ජාතං චිත්ත සන්නතිං අනාරුළුහමපි උප්පත්ති නිවාරකස්ස හෙතුනො අභාවා අවිකම්මහිතුප්පන්නං නාම” යනු විසුද්ධිමග්ග උදාහරයයි. මේ අනුසාරයෙන් “මාරී ඤාණයෙන් තවම දුරු නොකළ කෙළෙස් අසමූහකුප්පන්න වන පමණින් අනුසය නම් නොවේ. සමථ, විපසසනා මගින් නොවැළැක් වූ අවිකම්මහිතුප්පන්න කෙළෙස් ද අනුසය නම් වේ මැයි” දක්වයි.

යමෙහි සන්නානෙ අනුසයා අප්පහිනා යන ප්‍රථම වාක්‍යයෙන් කියන දේ වනාහි “සමථ-විපසසනා වසෙන පන විකම්මහිතමපි

අරියමගෙන අසමූහතතතා උපපතිධම්මතං අනත්තිය අසමූහකුප්පනනනි වුවවති” යන විසුඤ්චිමග්ග දක්වීමට අනුව අසමූහකුප්පනන පමණක් දක්වන්නේ යැයි පිළිගත යුතු.)

- තප්ප = අනුසයන් තවම දුරු නොකළ, තවම නොවැලැක් වූ එම සන්තානයෙහි
- උප්පනනපුබ්බිකොච්ච ව = පෙර පහළ වූවන් ද
- කාලනතරෙ =
- උප්පස්මානකොච්ච = පසුව වෙනත් කාලයක පහළ වන්නා වූ ද
- උපාදාය = සළකාගෙන
- අනුපජ්ජනකිණෙපි = උපාදා, ධීනි, භංග අවස්ථාවට පත්වී කෙළෙස් පහළ නොවන ක්ෂණයන්හී ද
- යසසකාමරාගානුසයො
- උප්පජ්ජති = යමෙකුට කාමරාගානුසය පහළ වෙමින් පවතී ද
- තසස = ඔහුගේ සන්තානයේ
- පටිසානුසයො = පටිසානුසය
- උප්පජ්ජති යෙව නාම = පවතින්නේම යැයි නම්වේ.

මෙම යමක පාළි අධ්‍යයන කථාවන්ට අනුව දක්වන ලද අනුසය භත, පහ, තුන යන මේවා පෘතග්ජන සෙකඛ පුද්ගලයන්ගේ සන්තානවල ඕනෑම චේලාවක නිදන්ව පවතින්නේ ම යැයි කියැවේ. කුසල, විපාක, පටිසන්ධි, භවංග, චුති යන මේවා පවතින කාලයන්හීදු නිදන්ව පවතින්නේ ම යැයි කියවේ. අසඤ්ඤාසත්ත සන්තානයන් හීදු නිදන්ගතව පවතින්නේ ම යැයි කියැවේ. අකුසල සිදුකරන අවස්ථාවන්හී විශේෂයෙන් කිවයුත්තක් නැත. මෙලෙස පැවතීම නිම නොවූ තාක්, හේතු කරුණු සම්පූර්ණ වී නම් පරිපූර්ණ වශයෙන් ඉස්මතු විය හැක්කේය යන කාරණය නිසා පෘතග්ජන, සෙකඛ යන ඇත්තන්ගේ සන්තානවල නිදන්ගතව, පවතී” යැයි කිව යුතු වේ. කෙලෙස් 7,5,3

යන මේවා සන්තානානුසය නම් වේ. මේ සන්තානානුසය මාගී ඥාණයෙන් පමණක් ඉතිරි නොකොට දුරුකළ නොහැක්කේ සමථ විපස්සනාවසෙන පන විකම්මි තම්බ යන විසුද්ධි මග දැක්වීමට අනුව විකම්මන වශයෙන් දුරස් කිරීම පමණක් කළ හැක්කේය.

එබැවින් අනිච්ඡානුපස්සනාව වනාහි නිච්ච සංඥාව දුරු කරයි කියන තැන දක්වන ලද නය ක්‍රමයට අනුව ආරම්භණාධි ග්‍යහිතුසන්න නම් වූ ආරම්භණානුසය හා එයට අදාල පරිපූර්ණ නිතික්කම, කම්ම, විපාකස්කන්ධය යන මේ ධර්මයේ පමණක් තදංග ප්‍රභාන වශයෙන් දුරු කරයි සමනය කරයි යැයි සැලකිය යුතුය. මෙයම අදහස් කොට විසුද්ධි මගයෙහි අනිච්ඡානුපස්සනං භාවෙනො නිච්ච සඤ්ඤං පජ්ඣති යැයි දක්වයි.

මෙහිලා "අනිත්‍ය වචනා ගත්තේ නම් දුකඛ: -අනාත්ම යන මේවාද වචනා ගත්තාම වන්නේය.

මෙහිලා "අනිත්‍ය යැයි දැනගත් අරමුණ මත නිත්‍යයැයි වරදවා වචනා ගැනීමක් බැඳීමක් සිදුනොවීම ප්‍රකටයැ. නමුදු අනිත්‍ය යැයි වචනාගත් එම අරමුණ මත සුඛ යැයිද, මම යැයිද යනාදී වූ කෙලෙස් පහළ විය හැක්කේද?" ප්‍රශ්නයන් වන්නේ නම්, සිදුවිය නොහැක්කේ යැයි ම විනිශ්චය කළ හැක්කේය. මක්නිසාදයත්; පහළ වී පසුව නොපෙනී, දුරුවී යෑම කියන නියම අනිත්‍ය ලක්ෂණය ප්‍රකටව දැක, අනිත්‍ය යැයි දැක වචනාගත් යොගි තෙම එම අනිත්‍ය අරමුණම, සුඛ යැයි ද, මගේ වසයෙහි පවතී, යැයිද, සත්ත්වයෙකි යැයිද සැලකීමක් නොකරයි. ඇත්ත වශයෙන් වනාහි "පහළ වී පසු වහාම නොපෙනී දුරු වී යයි" යැයි දැනගත් ධර්ම සියල්ලම මත නැවත කල්පනා කොට බැලූව හොත් අනිත්‍ය යැයි වචනාගත් ඥාණානුභාව බලයෙන් "ඇතිවීම - නැතිවීම නොනිමිව පවතින නිසා දුකඛ ධර්ම" යැයිද, තමා කැමති පරිදි නොපවතින ධර්ම, ආණ්ඩු මට්ටු කළ නොහැකි ධර්ම, ස්වාමියෙකු නොමැති ධර්ම, තම ස්වභාවය අනුව රිසිසේ ඇතිවෙමින් නැතිවෙමින්

යන ධර්ම යැයිද යන මේ ආකාරයන්ට අනුව තීරණය කළ හැක්කේය. මෙහිලා පහත දැක්වෙන අංගුත්තර නිකාය නවක නිපාත ප්‍රථම සමූහයේ සූත්‍ර පාළිය බලවත් සාධකයකි.

අනිච්ඡා සංකල්පය භාවේතබ්බා අසම්මාන සමුග්ගානාය අනිච්ඡා සංකල්පයො භික්ඛවෙ අනත්තසංකල්පයො සංකල්පාති අනත්තසංකල්පයො අසම්මාන සමුග්ගානං පාපුණාති දිට්ඨං ධර්මෙ නිබ්බානං [අං. නි. 5/371]

අසම්මාන සමුග්ගානාය	=	මම ම යැයි කැපී පෙනෙන මානය සමූල ඝාතනය පිණිස
අනිච්ඡා සංකල්පය	=	අනිත්‍ය සංකල්පය
භාවේතබ්බා	=	භාවිතා කළ යුතුය
භික්ඛවෙ	=	මහණෙනි
අනිච්ඡා සංකල්පයො	=	අනිත්‍ය සංකල්පය ඇත්තාට
අනත්ත සංකල්පය	=	ආත්මයක් නැතැයි යන සංකල්පය
සංකල්පාති	=	මනාකොට පිහිටුවයි.
වා	=	ඉබේ හෝ පහළ වේ.
අනත්ත සංකල්පය	=	ආත්ම නොවේ යැයි සංකල්පය ඇත්තා
අසම් මාන සමුග්ගානං	=	මම ම යැයි කැපී පෙනෙන මානය සමූල ඝාතන මට්ටමට
පාපුණාති	=	පත්වේ.
දිට්ඨං ධර්මෙ	=	දිට්‍ර දූමියෙහිම (මෙලොවදීම)
නිබ්බානං	=	කෙළෙස් නිවීමට
පාපුණාති	=	පත්වේ.

මේ පාළියෙහි අනිච්ච සංකෘතො භික්ඛවෙ අනත්ත සංකෘතා සංඝායානි යන මේ පදය පමණක් මෙහිලා දැක්වීමට අවශ්‍ය වී ඇත්තේය. ඉතිරි කොටස් ඒ හා එකට බැඳී පවතින නිසා දැක්වීම මෙලෙස විය. මෙම කොටසෙහි අඩංගු අසම්මාන යන්න සොනාපන්න, සකදාගාමී, අනාගාමී උතුමන්ගේ සන්තාන වලද, තම උතුම් ගුණ සලකා මම යැයි කැපී පෙනෙන යාථාවමානය වේ. එම ආර්යය උතුමන් දෘෂ්ඨිය ඉතිරි නොකොට දුරුකොට ඇති නිසා අත්ත, සත්ත, ජීව, වශයෙන් පෘතග්ජනයන් ඇලී බැඳී ගන්නා මමෙක් නොමැති බව ඒකාන්තයෙන් ප්‍රත්‍යක්ෂ කරන ලද්දේ ම ය. නමුදු, තමන් සතු ගුණ නිසා දැක-දැනගැනීම්, ප්‍රකාශ කිරීම්, ක්‍රියා කිරීම් ආකාර තදින්ගෙන එම අසම්මාන වශයෙන් කැපී පෙනී "මට දැනගත හැක," මට කිව හැක, මට කළහැක යනාදී ලෙසට කල්පනාකිරීම්, ප්‍රකාශ කිරීම්, කටයුතු කිරීම් පුරුදු ඇත්තාහ. ආර්යයන්ගේ සන්තාන වල පහළ වන මෙම මානය "සක්කාය දිට්ඨිය හා පහළ වන ආකාරය අතින් සමාන නිසා" "දිට්ඨිය හා මිශ්‍රවී පහළ වන ආකාරය අතින් සමාන නිසා" දිට්ඨි මාන යැයිද කිව හැක්කේය. ඉහළ මාගී ඤාණයන්හි අඩංගු සමමාදිට්ඨිය වනාහි මිච්ඡාදිට්ඨිය දුරු කරයි යැයි කියන තැන මේ මානයටම, මිච්ඡාදිට්ඨිය යැයි කියයි. අසම්මානය අර්භත් මාර්ග ඤාණයෙන් පමණක් ඉතිරි නොකොට දුරු කළ හැක්කේය. අනිත්‍ය යැයි මනාකොට දකින්නේ නම්, අනත්ත යැයිද ඒ අනුව දැකිය හැක්කේ ම ය. අනත්ත යැයි මනාකොට දක්නේ නම් මම ම යැයි කැපී පෙනීමේ කැමැත්ත ඇති අසම්මානය අර්භත් මාගීය මගින් ඉතිරි නොකොට දුරුකළ හැක්කේ ම ය. එබැවින් මෙම අසම්මානය දුරු කිරීම සඳහා බුදුරජාණන් වහන්සේ අනිච්ච සංකෘතො වැඩිය යුතු යැයි දේශනා කළසේක. පහත දැක්වෙන්නේ අදාළ අට්ඨ කථාවයි.

අනත්ත සංකෘතා සංඝායානි අනිච්ච ලක්ඛණෙ දිට්ඨෙ අනත්ත ලක්ඛණං දිට්ඨමෙව හොති, එතෙසු හි තිසු ලක්ඛණෙසු එකෙකසම්. දිට්ඨෙ ඉතර ආයං දිට්ඨමෙව හොති, තෙන වුත්තං "අනිච්ච සංකෘතො භික්ඛවෙ අනත්ත සංකෘතා සංඝායානි" ති [අං. අ. 2/792]

අනන්ත සඤ්ඤා		
සංයානී ති	=	අනන්ත සඤ්ඤා සංයාන යනු
අනිච්ච ලක්ඛණෙ	=	අනිච්ච ලක්ෂණය
දිට්ඨ	=	දුටු කල්හි
අනන්ත ලක්ඛණං	=	අනාත්ම ලක්ෂණය
වා	=	අනාත්ම ලක්ෂණය තෙම
දිට්ඨමෙව	=	දුටුවා ම
හොති	=	වේ
හි	=	ඇත්තය.
එතෙසු තීසු ලක්ඛණෙ	=	මේ තුනක් වූ අනිච්ච, දුක්ඛ, අනන්ත ලක්ෂණයන් අතරින්
එකෙකසමි.	=	එක එක ලක්ෂණයක්
දිට්ඨ	=	දුටු කල්හි
ඉතර අයං	=	එයින් බාහිර වූ ලක්ෂණ දෙකම ද
දිට්ඨමෙව	=	දුටුවාම
හොති	=	වන්නේය
තෙන	=	එළෙස ලක්ෂණයක් දුටුවිට ඉතිරි ලක්ෂණ දෙකම දැක ගත හැකි බව
අනිච්ච සඤ්ඤිතො		
හික්ඛවෙ අනන්ත		
සඤ්ඤා සංයානීති	=	මහණෙනි, අනිච්ච සඤ්ඤාව ඇත්තා ම අනන්ත සඤ්ඤාව ඉබේම දැනගනී, හොඳින් දැනගනී යැයි
වුත්තං	=	දේශනා කළසේක.

අනිච්ච, දුක්ඛ, අනන්ත යන ලක්ෂණයන් තුළින් එකක් වටහා ගතහොත් ඉතිරි ලක්ෂණ දෙකද වටහා ගත්තාම වන්නේ යැයි දක්වන

මේ පාළි අධ්‍යාපන කථාවන්ට අනුව විපසසනා යෝගිතෙම අනිත්‍ය යැයි භාවනා කළ අරමුණ මත නැවත සලකා බැලුවහොත් දුකකි, අනත්‍ය ස්වභාවයන් පමණක් ම දැකීම ස්වභාවයයි. සුඛ-අත්‍ය ස්වභාවයන් වනාහි දැකීම ස්වභාවය නොවේ. එබැවින් අනිත්‍ය යැයි වටහාගත් ප්‍රත්‍යක්ෂ අරමුණ මත නිත්‍ය යැයි ඇලී බැඳීගෙන පහළ විය හැකි කෙළෙස් පමණක් සංසිද්ධතාවා නොවේ. දැක්වූ ක්‍රමයට දුක්ඛ-අනත්‍ය යැයිද වටහා ගැනීමට හැකි නිසා සුඛ-අත්‍ය යැයි ඇලී බැඳීගෙන පහළවිය හැකි කෙළෙස්ද සංසිද්දේ, නිවේයැයි සැලකිය යුතුය.

මෙහිලා අනෙකුත් පොත් වල සඳහන් කරුණු දැඩි සංසන්දනාත්මකව සඳහන් කරනු කැමැත්තෙමු. සමමාන විනෝදනී අධ්‍යාපන කථා හි මෙලෙස දැක්වේ. කුඩා කලයක් වේවා, කුඩා භාජනයක් වේවා, වෙන යමක් වේවා. අතින් ගිලිහී බිම වැටී බිඳී ගියහොත් “අනේ! අනිවච්චං” යැයි කියයි. මෙලෙස මෙම අනිත්‍ය ලක්ෂණය ප්‍රකටය. ශරීරයේ බිබිලි තුවාල පිපී ආවේනම් හෝ වේවා උලක් කටුවක් ඇණුනවිට හෝ වේවා මී! දුකයි යැයි කියයි. මෙලෙස දුකකි ලක්ෂණය ප්‍රකට වේ. අනත්‍ය ලක්ෂණය වනාහි ප්‍රකට නොවේ. මුවහ වී පවතී. පහසුවෙන් මතුවනවේ. වටහා ගැනීමට දුෂ්කරයැ. විස්තර කිරීමට අපහසුය. ප්‍රකට කොට දැක්වීමට දුෂ්කරයැ. බුද්ධෝත්පාද කාලයක වේවා, නොවන කාලයක වේවා, අනිච්ච, දුකකි ලක්ෂණයන් වනාහි ප්‍රකටයැ. අනත්‍ය ලක්ෂණය වනාහි බුද්ධෝත්පාද කාලවලහැර අනෙකුත් කාල වලදී අප්‍රකටයැ. බුද්ධෝත්පාද කාල වල පමණක් ප්‍රකටයැ. ඉතා ආනුභාව සම්පන්න සරභංග බෝසත්තුමා ආදීකොට ඇති, සෘෂිවරුන් ද පරිබ්‍රාජකයන් ද අනිච්ච, දුකකි යන්න පමණක් දේශනා කළ හැක්කේය. අනත්‍ය යන්න දේශනා කළ නොහැක්කේය. මෙසේ දේශනා කළ නොහැකි වීමට හේතු කරුණු වනාහි;

එම බාහිර ශාසනයන්ට එළඹෙන, පැමිණෙන පිරිසට අනත්‍ය යන්න දේශනය කළ හැක්කේ නම්, එම එළඹෙන පිරිසට ද මාග්ගි - එලයන්ට පත්විය හැකි වන්නේය.

අනන්ත ලක්කණ පඤ්ඤාපනඤ්ඤි අඤ්ඤාසා කසාචි අවිසයො,
සබ්බඤ්ඤා බුද්ධානමෙව විසයො, එව මෙතං අනන්ත ලක්කණං අපාකටං,
තස්මා සත්ථා අනන්ත ලක්කණං දසෙසනො අනිච්චන වා දසෙසති.
දුකෙඛන වා අනිච්චදුකෙඛනි වා [අභි. අ. 2]

අනන්ත ලක්ෂණය පැනවීම, දේශනා කිරීම අනෙක් බාහිර කෙනෙකුගේ කටයුත්තක් නොවේ. සබ්බඤ්ඤා බුදුරජාණන් වහන්සේගේ ම විෂය ක්ෂේත්‍රය වේ. මෙලෙස මේ අනන්ත ලක්ෂණය ප්‍රකට නොවේ. එම නිසා බුදුරජාණන් වහන්සේ අනන්ත ලක්ෂණය දේශනා කරන විට අනිච්ච ලක්ෂණය මාගීයෙන් ද දුක්ඛ ලක්ෂණය මාගීයෙන් ද අනිච්ච, දුක්ඛ ලක්ෂණයන් දෙක වශයෙන්ද ගෙනහැර දක්වන සේක යැයි දක්වයි.

මෙලෙස දැක්වීමේදී බාහිර ශාසනයන්හි පුද්ගලයන්ට ද ප්‍රකටව වටහාගෙන විස්තර කළ හැකිවන්නේ යැයි කියන අනිච්ච-දුක්ඛ ලක්ෂණයන් අදහස් නොවෙත්. ඒවා වනාහි සමුද්‍රික ප්‍රඥප්තීන් හා බැඳේ. එබැවින් නියම අනිත්‍ය ලක්ෂණය නොවේ. මරණාවස්ථාදියේ අනිච්ච යැයි දැන ගැනීම ද එම ඕලාරික අනිත්‍ය ලක්ෂණයම දැනගනී. තුවාල වීම, පයේ උලක් ඇතිම ආදී නො ඉවසිය හැකි දුක්ඛ ලක්ෂණයන්ද සාමාන්‍ය පුද්ගලයනට පරමාර්ථ ධර්ම ස්වභාවන් ලෙස වැටහෙනවා නො වේ. පුග්ගල ප්‍රඥප්තීන් හා බැඳීගෙනම “මට දුකයි - මට රිදෙයි” යන ලෙසට ප්‍රකට වේ. එබැවින් විපස්සනා ඥාණයන් මගින් දැන යුතු පරමාර්ථ රූප - නාම හා සම්බන්ධයක් නැත. ඒවා, සත්ත්වයා යන ප්‍රඥප්තීන් හා සම්බන්ධයැ. එබැවින් නියම දුක්ඛ ලක්ෂණය නො වේ. මෙලෙස විපස්සනා ඥාණයෙන් දැනගත නියම අනිච්ච, දුක්ඛ ලක්ෂණයන් නො දැන සිටි බැවින් සරහංගු වැනි බාහිර ශාසනික ආවායථිවරයනට නියම අනිත්‍ය ලක්ෂණයන් දැනගත නො හැක්කේය. දේශනා කළ නො හැක්කේ යයි දැන යුතු.

යට දැක්වූ අංගුත්තර පාළි අට්ඨ කථා මගින් කියැවුණු කථාව වනාහි විපස්සනා ඥාණයන් මගින් පමණක් දැන හැකි වූ “හුක්ඛා අභාව

උදයබ්බය පටි පිළන අවසවනාකාර” යනු අනිච්ච- දුක්ඛ- අනත්ත ලක්ෂණයන් පමණක් දක්වන කථාවකි. මේ නියම ලක්ෂණ තුන තුළින් එකක් දැනගත්තේ නම් ඉතිරි ලක්ෂණ දෙකද දැක දැන ගත හැක්කේය. එබැවින් ම දැක්වූ සමමාහ විනොදනී අර්ථ කථාව ද අනත්ත ලක්ෂණය අනිච්ච, දුක්ඛ, ලක්ෂණයන් මාගීයෙන් දේශනා කරන බවට විවරණය කරයි. මෙලෙස දැක්වීමේදී අනත්ත ලක්ෂණය වටහා ගැනීම සඳහා වන අනිච්ච දුක්ඛ ලක්ෂණයන් විපස්සනාවෙන් දනගුතු නියම ලක්ෂණයන් වෙත්. අනත්ත ලක්ෂණය මෙන්ම මේවාද දැනගැනීමට දුෂ්කර වේ. මේවාද සච්ඡයන් වහන්සේ හැර වෙන කෙනෙකුන්ට දේශනා කළ නොහැක්කේය. එබැවින් මූල ටිකාහි පහත දැක්වෙන ලෙසට විස්තර කෙරේ.

අනත්තලක්ඛණපඤ්ඤාපනස්ස අඤ්ඤාසං අවිසයනා අනත්ත ලක්ඛණදීපකානං, අනිච්ච දුක්ඛ ලක්ෂණානඤ්ච පඤ්ඤාපනස්ස අවිසයනා දස්සිතාහොති, එවං පන දුප්පඤ්ඤාපනතා එතෙසං දුරුපයාන තාය හොති. [මූල ටී. 2]

අනත්තලක්ඛණපඤ්ඤාපනස්ස	=	අනත්ත ලක්ෂණය පැණවීම
වා	=	දේශනා කිරීම
අඤ්ඤාසං අවිසයනා	=	බුදුරජාණන් වහන්සේගෙන් බාහිර වූ කෙනෙකුගේ විෂය ක්ෂේත්‍රය නොවන බැවින්
අනත්ත ලක්ඛණ දීපකානං	=	අනත්ත ලක්ෂණය දක්වන
අනිච්ච දුක්ඛ ලක්ඛණානං	=	නියම අනිත්‍ය ලක්ෂණය, නියම දුක්ඛ ලක්ෂණය යන මේවා
පඤ්ඤාපනස්ස	=	පැණවීම, දේශනා කිරීමද
අවිසයනා	=	බුදුරජාණන් වහන්සේගෙන් පරිබාහිර පුද්ගලයන්ගේ ක්ෂේත්‍රය නොවන බවට
දස්සිතා	=	අර්ථ කථා ආවායථිවරයාගේ දැක්වීම

හොඳි	=	වේ.
එවං දුප්ඤ්ඤාපනතා පන	=	මෙලෙස දූනගැනීමට, දැක්වීමට දුෂ්කරවීම
එතෙසං	=	එම නියම අනිත්‍ය දුක්ඛ, අනත්ත යන නියම ලක්‍ෂණයන්හි
දුරුපට්ඨානතාය	=	ඤාණයෙහි ප්‍රකට වීම දුෂ්කර බව නිසා
හොඳි	=	වේ.

අදහස වහාහි

අනෙකෙකුට අනාත්ම ලක්‍ෂණය වහාහි දේශනා කිරීම කළ නොහැක්කේය, බුදුන් වහන්සේට පමණක් දේශනා කළ හැක්කේ යැ"යි එම වටහා ගැනීමට දුෂ්කර අනත්ත ලක්‍ෂණය, අනිච්ච ලක්‍ෂණය, දුක්ඛ ලක්‍ෂණයන් මගින් දක්වන්නේ යැයි කියන අධ්‍යා කථා කියමනෙන්, "නියම අනිච්ච, දුක්ඛ ලක්‍ෂණයන් නොදැනීම නිසාම අනත්ත ලක්‍ෂණයන් නොදැනියි. නියම අනිච්ච, දුක්ඛ ලක්‍ෂණයන් දූන ගැනීමෙන් ම වහාහි අනත්ත ලක්‍ෂණය ද දූන ගන්නේ යැ"යිද, බුදුරජාණන් වහන්සේගෙන් පරිබාහිර අනෙකුත් පුද්ගලයන් අනන්ත ලක්‍ෂණය නොදන හැක්කොසේ නියම අනිච්ච, දුක්ඛ ලක්‍ෂණයන් ද තමාටම වටහාගත නොහැක්කේය. එම නිසා අනත්ත ලක්‍ෂණය වටහා දීමට හැකියාව ඇති අනිච්ච දුක්ඛ ලක්‍ෂණයන් ද බුදුරජාණන් වහන්සේ හැර අනෙක් පුද්ගලයන්ට වහාහි දේශනා කළ නොහැක්කේය. බුදුරජාණන් වහන්සේට පමණක් දේශනා කළ හැක්කේයැ"යි යන ලෙසටද අදහසක් දක්වයි. නියම අනිච්ච, දුක්ඛ අනත්ත ලක්‍ෂණයන් දේශනා කිරීමට දුෂ්කර වන්නේ එම නියම ලක්‍ෂණයන් ලෙහෙසියෙන් නොපැහැණෙන නිසා යැයි යන අදහසයි.

මෙම ටීකාවෙහි අනත්ත ලක්‍ෂණය දැක්විය හැකි නියම අනිච්ච, දුක්ඛ ලක්‍ෂණයන් යන්න, විපස්සනාවෙන් දත යුතු නියම අනිච්ච, දුක්ඛ ලක්‍ෂණයන් වේ. එම මැටි බඳුනක් බිඳී යෑමේදී, පයේ උලක් ඇණුනු

අවස්ථාව ආදියේදී දැනගන්නා අනිවව හා දුකට ලක්වන්නන් වනාහි අනන්ත ලක්ෂණය ඒකාන්තයෙන් ගෙනහැර දැක්වීමට හේතු නොවන්නේ ම ය. එබැවින් අනුචිකාහි පහත සඳහන් වේ.

න හි සටහෙද-කණ්ඩක වෙඩාධිවසෙන ලක්ෂමානා අනිවව දුකට සත්තානං එකන්තතො අනන්තාධිගමහෙනු භොනන, පච්චයසාපිබ්බාදා අභිණ්ණසමපටිපිළන, දිවසෙන පන ලක්ෂමානා භොනති, තථාහි චක්ඛාදිනි කම්මාදි මහාභුතාදි පච්චයසාපිබ්බාදි චුක්ඛිනි, තතො එව අනුසවා සමභවන්ති හුසවා පටිච්චෙන්ති අනිවවානි අභිණ්ණසමපටිපිළිත්තා දුකටානි, එවමුත්තානිව අවසවත්තතතො අනන්තකානිනි පරිගහෙන ධිනෙහි සමුපටිත ඤාණ සමොරෙහි පසිසිතුං සකකා

[අනු. ටී. (බු) 2/34]

හි = නියම අනිවව, දුකට ලක්වන්නන්ට වනාහි අනන්ත ලක්ෂණය දැක්විය හැක්කේය. එම නියම ලක්ෂණයන් ගෙනහැර දැක්වීම වනාහි බුදුරජාණන් වහන්සේට පමණක් කළ හැක්කක. යන මුල ටීකා කථාව ඇත්තය.

සටහෙද කණ්ඩක
වෙඩාධිවසෙන

ලක්ෂමානා = කලයක් බිඳීම, උලක් ඇතිම, ආදිය අනුව වටහාගත්

අනිවව දුකටානි = අනිවව ලක්ෂණ දුකට ලක්වන්නන් යනාදිය

සත්තානං = සත්ත්වයන්ගේ

එකන්තතො

අනන්තාධිගම හෙනු = ඒකාන්තයෙන් අනන්ත ලක්ෂණය දැනගැනීමට හේතුව

න භොනති = නොවෙත්

පව්වපට්ඨකතා

අභිනාසමපට්ඨිලනාදි වසෙන = හේතු හා බැඳුන බව, අතරක්
නොතබා පෙළෙන බව ආදීන්
වශයෙන් වටහාගතයුතු අනිච්ච,
දුක්ඛ ලක්ෂණයන් වනාහි

(මෙහි ආදී ශබ්දයට ගැනෙන්නේ උපපාද වය පරිච්ඡින්නතා
තාවකාලිකතා, අනිච්චන්තිකතා, විපරිණාමතා ආදිය සහ දුක්ඛතො දුක්ඛ
වත්තූතා ආදියයි)

එකන්තතො අනන්තාධිගම හෙතු = ඒකාන්තයෙන් අනාත්ම ලක්ෂණය
වටහා ගැනීමට හේතු

හොනති = වෙත්

යථාහි = යම්සේ වනාහි

වක්ඛාදීනි = ප්‍රසාද වක්‍රය ආදී කොට ඇති
නාම-රූප ආයතනයන්

කම්මානි මහාභූතාදී පව්ව
පට්ඨකචුක්ඛිනි

= කම්ම ආදී අතීත හේතු නිසා,
මහා භූත ආදී පච්චුප්පන්න හේතු
හා බැඳී පහළවේ ද

තතො එව = මෙලෙස හේතු හා බැඳී පහළ
වීම නිසාම

අභුක්ඛා සමභවනති = පෙර නොතිබී, අලුතින් පහළ
වීම-පහළ වී නැවත විනාශ වී
යෑම යන මේ හේතුවෙන්

අනිච්චාති = අනිත්‍යයැ

ඉති = මෙලෙසට ද (පසිඳුන හා බැඳේ)

අභිනාස සමපට්ඨිලනතා = ඇතිවීම නැතිවීම මගින් අතරක්
නොතබා පෙළන සුළු බැවින්

දුකබානි	=	දුක යැ
ඉති	=	මෙලෙස (පසසිතුං හා බැඳේ)
ච	=	මෙපමණකුදු නොවේ
එවමහුතානි	=	මෙලෙස අනිත්‍ය, දුකබවු ආයතනයෝ
අවසවත්තනතො	=	නිත්‍ය බව කැමති වන නමුත් තම කැමැත්ත අනුව නොපිහිටා-ඇති වෙමින්, නැතිවෙමින් යන බැවින්
අනත්තකානි	=	වසයෙහි පැවැත්විය හැකි ආත්මයක් නැත
වා	=	කිසිවකුගේ මනාපය පරිදි වසගයෙහි පැවැත් වීමක් නැත
ඉති	=	මෙලෙසට ද (පසසිතුං හා බැඳේ)
සමුපච්ඡාදාන සමභාරෙහි	=	ප්‍රභා කරගත් විපසානා ඤාණයන්හි පදනම වන්නා වූ
වා	=	විපස්සනා ඤාණ සම්භාරයේ පදනම සහිත වූ, පාරමි සපුරාගත්, රූප-නාම පරිග්‍රහ කොට භාවනා කිරීමෙහි පිහිටා සිටි පුද්ගලයාට
පසසිතුං	=	දැකීමට
සකකා	=	හැක්කේය.

අනිච්චානුපසානා සංකෛෂප

ද්වාර හයෙහි ප්‍රකටව පැණුනු රූප-නාම අරමුණ, පහළවන මුල් ප්‍රකෘති ස්වභාව වශයෙන් (සභාව ලක්ෂණ වශයෙන්) මෙනෙහි කරමින් සිටින විට ඇතිවීම, නැතිවීම යන දෙකම දෑකගෙන හෝ වේවා බිඳී

විනාශ වී නොපෙනී යෑම දැක ගෙන හෝ වේවා, අනිත්‍ය යැයි දැක දැනගැනීම අනිච්ඡානුපස්සනා නම්වේ. මෙනෙහි කටයුතු අරමුණ අනිත්‍ය යැයි වකිමානව දැනගන්නා මෙම ඥාණය පච්චක්ඛ අනිච්ඡානුපස්සනා නම්වේ.

මෙලෙස වකිමාන ලෙස පැහැදිලිව නිපුනව දැක දැනගත් කල්හි වකිමානව දත නොහැකි වන අතීත රූප-නාම මතද මෙලෙසට ම අනිත්‍ය යැයි සළකා බලා විනිශ්චය කරමින් භාවනා කරයි. මුළු ලෝකයේම ඇතිතාක් රූප-නාමයන් ද මෙලෙසට ම සළකා බලා විනිශ්චය කරමින් භාවනා කරයි. මෙලෙස සළකා බලා විනිශ්චය කරන ඥාණය වනාහි අනුමාන අනිච්ඡානුපස්සනා වේ. අනවය ඥාණ නම් ද වේ.

පච්චක්ඛ, අනුමාන වශයෙන් දෙයාකාර වූ මෙම අනිච්ඡානු පස්සනා සම්මසන ඥාණයෙන් පටන්ගෙන පහළ වේ. භංග ඥාණයේ පටන් කෙළෙස් ප්‍රභාතය කිරීම වශයෙන් සමාද්ධ වේ. එබැවින් භංග ඥාණය විග්‍රහ කරන පටිසම්භිදාමග්ගයෙහි අනිච්ඡානො අනුපස්සනො නිච්ච සඤ්ඤං පජ්ඣති ප්‍රභාත කාත්‍යය ද සහිතව, සම්පූර්ණ ලෙස දේශනා කරයි. අර්ථය සඳහා මතු නිරෝධානුපස්සනා යටතේ පිටු අංක (321) හි බලන්න.

දුක්ඛානුපස්සනා ආදිය සම්බන්ධයෙන් විශේෂ කරුණු පමණක් දක්වමින්, කෙටියෙන් ලියා දක්වන්නෙමු. සියල්ලෙහි සමාන ස්ථානයන්හිද, නය ක්‍රමයට ගතයුතු ස්ථානයන්හිද මේ අනිච්චානුපස්සනා රචනය බලමින් විස්තර සළකා ගන්න

අනිච්ඡානුපස්සනාව නිව්ශේ යැ.

